

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทนี้ผู้ศึกษาได้นำแนวคิด ทฤษฎี มาใช้เป็นแนวทางกำหนดกรอบความคิดในการศึกษาดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับวิทยุกระจายเสียงและรูปแบบรายการวิทยุสาธารณะ
- 2.2 แนวคิดวิทยุชุมชน
- 2.3 ทฤษฎีหน้าที่ของสื่อมวลชน
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับผู้เฝ้าประตู
- 2.5 แนวคิดการมีส่วนร่วม และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
- 2.6 แนวคิดผลกระทบต่อสื่อมวลชน
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับวิทยุกระจายเสียงและรูปแบบรายการวิทยุสาธารณะ

วิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อที่มีความสำคัญในการสื่อสาร เนื่องจากการสื่อสารมีความสำคัญต่อคน เพราะคนในสังคมจำเป็นต้องติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน และเพื่อให้การมีชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกันเป็นไปด้วยความสงบสุข วิทยุจึงมีความสำคัญในการเข้ามาจับบทบาทต่อคนในสังคม ในการทำหน้าที่สอดส่องดูแล เป็นพื้นที่ สาธารณะที่แสดงความคิดเห็นการหาทางออกของปัญหาในสังคมร่วมกัน เพื่อให้เกิดความสงบสุข และสันติสุขในสังคมเกิดขึ้น

“วิทยุกระจายเสียง หมายถึง สื่อมวลชนประเภทเสียงที่จัดส่งออกอากาศด้วยระบบคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าด้วยเครื่องส่งวิทยุที่สามารถกระจายออกไปรอบทิศทางเข้าถึงกลุ่มชนที่มีเครื่องรับวิทยุได้เป็นจำนวนมากในเวลาเดียวกันตามรัศมีกำลังของเครื่องส่งของสถานีวิทยุกระจายเสียงนั้นๆ ซึ่งผู้รับฟังไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็สามารถรับฟังได้ทันทีในขณะที่ผู้ส่งกำลังพูดหรือกำลังออกอากาศอยู่” (สุกัญญา บุรณเดชาชัย, 2546)

“ธรรมชาติของสื่อวิทยุกระจายเสียง มีลักษณะของการสื่อสารด้วยเสียงเพียงอย่างเดียว การเข้าถึงผู้ฟังได้ง่าย การเผยแพร่กระจายสู่ผู้ฟังอย่างรวดเร็ว เป็นสื่อที่มีราคาถูก ความไม่จำกัดทางด้านการอ่านออกเขียนได้ใน การรับรู้สื่อ การสร้างจินตนาการได้ไม่รู้จบสิ้น เป็นต้นซึ่งทำให้วิทยุเป็นสื่อที่มีอิทธิพลกับผู้ฟังมาโดยตลอด ผลกระทบของวิทยุที่มีต่อผู้ฟังและสังคมมีหลายด้าน ดังต่อไปนี้” (อุบลรัตน์ สิริวิสุทธิศักดิ์, 2547)

วิทยุกระจายเสียงจะทำหน้าที่เสมือนสื่อมวลชนประเภทอื่น อาทิ ให้ข่าวสาร ความรู้ ความบันเทิงและบริการสาธารณะแก่ประชาชน การจัดการทางวิทยุกระจายเสียงจำเป็นต้องจัดบริการในฐานะที่เป็นสื่อมวลชนตามที่ประชาชนควรจะได้ อย่างเสมอภาค คำนึงถึงสิทธิ มีอิสรภาพอย่างเต็มที่ในการเป็นผู้รับสาร โดยทั่วไปสถานีวิทยุกระจายเสียงแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ สถานีวิทยุเชิงพาณิชย์และสถานีวิทยุไม่มุ่งหวังเชิงพาณิชย์

การแบ่งประเภทรายการวิทยุกระจายเสียงไม่ได้มีกฎเกณฑ์ตายตัว สามารถแบ่งได้ในลักษณะต่างๆ เช่น แบ่งตามลักษณะของกลุ่มคนฟัง แบ่งตามการประกอบอาชีพ แบ่งตามเนื้อหาหลัก เป็นต้น และเพื่อให้เป็นกลางที่สุดในการแบ่งประเภทรายการวิทยุจึงนิยามยึดตามหน้าที่ของสื่อมวลชนเป็นหลัก โดยวิทยุก็เป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่ง ที่น่าจะแบ่งประเภทรายการตามหน้าที่ที่ดีของสื่อมวลชน ดังที่ นภาพรณ อัจฉริยะกุล (2530) ได้แบ่งบทบาทหน้าที่ของการสื่อสารในรายการวิทยุกระจายเสียงออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. รายการวิทยุกระจายเสียงประเภทข่าว เป็นรายการที่บอกกล่าว ประกาศให้ผู้ฟังรู้ว่าใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ และ อย่างไร เพื่อให้ผู้ฟังสามารถติดตามเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเพื่อประโยชน์ต่อความเป็นอยู่ในสังคมได้อย่างไม่ล่าช้า

2. รายการวิทยุกระจายเสียงประเภทความรู้ เป็นรายการที่มุ่งสร้างส่งเสริมด้านวิชาความรู้ วัฒนธรรม อาชีพ แนวทางการดำเนินชีวิต การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างมีความสุขในสังคมและนำความเจริญก้าวหน้ามาสู่ตัวเองได้

3. รายการวิทยุกระจายเสียงประเภทความบันเทิง เป็นรายการที่ส่งเสริมความรื่นเริง ให้คลายความเครียด มักจะเป็นรายการที่ไม่เน้นสาระทางวิชาการแต่จะมุ่งเสนอให้ผู้ฟังเกิดความผ่อนคลายสบายใจ

4. รายการวิทยุกระจายเสียงประเภทเพื่อบริการสาธารณะ เป็นรายการที่จัดขึ้นเป็นบริการ แก่สาธารณะโดยไม่มีค่าตอบแทน มุ่งให้บริการความรู้ สาระ และข่าวสารสำคัญประจำวันที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของสาธารณะ เพื่อเป็นสวัสดิการให้แก่ประชาชนทั่วไป มีลักษณะของรายการ ประเภทบริการสาธารณะ คือ

- 1) เพื่อประกาศแจ้งความเรื่องสำคัญต่อความเป็นอยู่ของประชาชน โดยส่วนรวม
- 2) เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชน
- 3) เพื่อมุ่งสร้างสังคม ให้สงบสุข โดยการจัดการเพื่อโน้มน้าวชักจูงให้ประชาชนทำสิ่งที่ประนีประนอมต่อสังคม

รายการบริการสาธารณะ จึงถือเป็นหน้าที่ อย่างหนึ่งของสื่อมวลชนจะต้องจัดบริการสมาชิกของสังคมเพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายในการช่วยกันร่วมมือป้องกัน แก้ไข ลดปัญหาสังคม

เป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมอีกทางหนึ่งของสื่อมวลชนด้วย (ธีรารักษ์ โปธิสุวรรณ, 2547 : 96)

วิทยุกระจายเสียงประเภทเพื่อบริการสาธารณะ ถือได้ว่าเป็นการใช้วิทยุกระจายเสียงในฐานะสื่อมวลชนที่มีวัตถุประสงค์เพื่อบูรณาการและจรรโลงสังคม ไม่มุ่งหวังเชิงพาณิชย์ ถึงแม้ว่าในการดำเนินงานของรายการวิทยุประเภทนี้จะเหมือนกับรายการวิทยุเชิงพาณิชย์ นั่นคือการสร้างผลกำไรและเข้าถึงผู้ฟังให้มากที่สุด แต่กำไรของรายการวิทยุเชิงพาณิชย์จะตกอยู่กับบริษัทหรือผู้ถือหุ้น ส่วนรายการวิทยุกระจายเสียงบริการเพื่อสาธารณะจะพยายามทำธุรกิจเพื่อเลี้ยงตัวเองและนำกำไรนั้นกลับมาใช้ในกิจกรรมของรายการเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม และจะคำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้ฟังจะได้รับเป็นหลัก อาทิ สถานีวิทยุรายการร่วมด้วยช่วยกัน และ วิทยุชุมชนซึ่งมีหลัก ว่า “โดยชุมชน ของชุมชน เพื่อชุมชน” (วิระวรรณ ยังกิจการ และคณะ, 2547 : 28) จะเน้นที่ตัวรายการที่ไม่มุ่งแสวงหากำไรและส่งกระจายเสียงกำลังต่ำครอบคลุมเฉพาะพื้นที่และยังไม่มีรูปแบบเนื้อหาที่แน่นอนตายตัวฉะนั้นรูปแบบและเนื้อหาของรายการวิทยุจะคำนึงถึงความเหมาะสมอันเกิดจากความต้องการของชุมชน

2.1.1 รูปแบบวิทยุกระจายเสียง

วิทยุกระจายเสียง เป็นสื่อที่ใช้เสียงในการสื่อสารกับผู้ฟังเพียงอย่างเดียว จัดเป็นสื่อ broadcast ที่ผู้ฟังต้องจินตนาการภาพขึ้นมาเอง ซึ่งการแบ่งรูปแบบรายการนั้นจะคำนึงถึงเหมาะสมกับเนื้อหาของรายการ การสนองต่อความต้องการของผู้ฟังทุกกลุ่มเนื่องจากมีความแตกต่างกันทั้งด้านประชากรศาสตร์ ทัศนคติ ค่านิยม ความคิดเห็นและต้องคำนึงถึงความหลากหลายเพื่อไม่ให้เกิดความจำเจ “ โดยธรรมชาติของมนุษย์จะไม่ชอบความจำเจซ้ำซาก และในการฟังวิทยุนั้นผู้ฟังไม่ได้ตั้งใจฟังเสียทีเดียว ส่วนมากจะทำกิจกรรมอื่นควบคู่กันไป ” (ธีรารักษ์ โปธิสุวรรณ, 2547 : 99) และเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ฟังส่งผลให้รายการเป็นที่นิยมและก่อให้เกิดความภักดีของผู้ฟังต่อสถานี จึงได้มีการแบ่งรูปแบบดังต่อไปนี้

1) รูปแบบรายการพูดคุยกับผู้ฟัง เป็นรายการที่มีผู้พูดเพียงคนเดียวพูดให้ผู้ฟังรับฟังโดยตรง และเป็นการพูดให้เป็นธรรมชาติ ให้ผู้ฟังรู้สึกเพลิดเพลินเหมือนมีเพื่อนมานั่งคุยด้วย หากมีความเป็นกันเองผู้ฟังจะไม่เกิดความเบื่อหน่าย

2) รูปแบบรายการสนทนา เป็นรายการที่พูดคุยกันระหว่าง 2 คนขึ้นไปแต่ไม่เกิน 4 คน โดยมีผู้ดำเนินการสนทนาคอยควบคุมการสนทนาให้เป็นไปตามแนวทางหรือขอบเขตของเรื่องที่กำหนดไว้

3) รูปแบบรายการสัมภาษณ์ เป็นรายการที่พูดคุยระหว่างบุคคล 2 ฝ่าย โดยฝ่ายหนึ่งเป็นผู้สัมภาษณ์จะเป็นผู้ตั้งคำถามเหมือนถามแทนประชาชนผู้ฟัง และฝ่ายผู้ถูกสัมภาษณ์จะเป็นผู้ตอบคำถาม

4) รูปแบบรายการอภิปราย เป็นการพูดคุย ร่วมแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนทัศนะในหัวข้อใดหัวข้อหนึ่งส่วนมากเป็นประเด็นสังคม ซึ่งผู้ร่วมอภิปรายมาจากหลายสาขาอาชีพ จึงมีประสบการณ์แตกต่างกัน มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นตามทัศนะอย่างอิสระและมีเหตุผลรองรับ มีจำนวน ไม่เกิน 4 คน โดยมีผู้ดำเนินรายการดำเนินอภิปราย เน้นประเด็นสำคัญและสรุปทัศนะของผู้ร่วมอภิปราย

5) รูปแบบรายการสารคดี เป็นรายการที่มุ่งเสนอประเด็นสาระเนื้อหาเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียว

6) รูปแบบรายการนิศสารทางอากาศ เป็นรายการที่มีเรื่องย่อยๆ ที่มีรูปแบบหลากหลาย มารวมอยู่ในรายการเดียวกัน ทั้งให้สาระและบันเทิง ในแต่ละรายการจะมีความเป็นเอกภาพโดยมีบทเชื่อมโยงร้อยเรียงแต่ละหัวข้อให้เข้ามาเป็นรายการเดียวกัน

7) รูปแบบรายการประเภทข่าว เป็นรายการที่มีเนื้อหาที่เป็นข้อเท็จจริง สภาพเหตุการณ์จริง ฉับไว ตรงไปตรงมา จึงต้องใช้เสียงผู้อ่านเป็นผู้สรุปข่าว ที่กระชับ ชัดเจน โดยไม่มีเสียงประกอบ

8) รูปแบบรายการบทความ เป็นรายการที่นำเนื้อหามาเขียนเป็นบทความ ที่ต้องแสดงความคิดได้ในแบบที่ง่าย เสนอรายละเอียดลึกซึ้ง ผู้ฟัง ฟังแล้วเกิดประโยชน์ มีความจำกัดทางเวลา และใช้คนพูดเพียงคนเดียว

9) รูปแบบรายการประเภทการศึกษา เป็นรายการที่มักมีเนื้อหาตรงกับความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งผู้ฟังจะให้ความสำคัญกับเสียงที่พูด ซึ่งอาจเป็นนักวิชาการ นักวิชาชีพ ที่สามารถให้ความรู้ด้านต่างๆ ได้อย่างละเอียดและชัดเจน

10) รูปแบบรายการบรรยายเหตุการณ์ เป็นการที่บรรยายเหตุการณ์ที่กำลังเกิด ขึ้นจริง โดยผู้บรรยายถ่ายทอดเหตุการณ์ให้ฟังได้เห็นภาพที่เกิดขึ้นให้จับใจผู้ฟัง บางครั้งอาจมีเสียงประกอบขณะบรรยาย เป็นที่นิยมเนื่องจากรวดเร็ว ผู้ฟังสามารถรับรู้เรื่องราวได้ทันที

11) รูปแบบการตอบปัญหา เป็นรายการที่เปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้มีโอกาสร่วมตอบคำถามในรายการ โดยการถามปัญหาแล้วให้ผู้ฟังตอบกลับทางโทรศัพท์ เป็นต้น

12) รูปแบบรายการเพลง เป็นรายการที่เปิดเพลงและได้รับความสนใจอย่างมาก

13) รูปแบบรายการละครวิทยุ เป็นรายการวิทยุเพื่อความบันเทิง บางครั้งอาจสอดแทรกเนื้อหาที่เป็นความรู้

14) รูปแบบรายการสาระละคร เป็นรายการที่มุ่งให้ความรู้ การศึกษาและความบันเทิงไปพร้อมๆกัน เป็นการนำเนื้อหาความขัดแย้งจากละครมาวิเคราะห์เพื่อคลี่คลายด้วยวิธีการต่างๆ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ ร่วมเสนอแนะ แสดงทัศนะ แล้วนำมาประมวลคำตอบ อาจทิ้งประเด็นให้คนฟังช่วยคิดสรุปหาคำตอบ

15) รูปแบบรายการบันเทิง เป็นรายการที่มีเนื้อหามุ่งเน้นการผ่อนคลายอารมณ์ เพลินเพลิน ที่สามารถทำให้ผู้ฟังมีความสุข

16) รูปแบบรายการบริการสาธารณะ เป็นรายการที่นำเสนอในรูปแบบข่าว ประกาศ ที่ใช้เวลารวดเร็ว กระชับ มักใช้เสียงผู้พูดในรายการเพียงเสียงเดียว

17) รูปแบบรายการปกิณกะ เป็นรายการที่มุ่งเน้นความบันเทิงมีรูปแบบที่หลากหลายรวมอยู่ในรายการเดียวกัน แต่จะไม่มีความเป็นเอกภาพ ไม่มีบทเชื่อมโยง

2.1.2 เนื้อหาของรายการวิทยุกระจายเสียง

เนื้อหาของรายการ ก็คือ สาร (Message) ซึ่งเป็นหนึ่งในองค์ประกอบของการสื่อสาร ในที่นี้เนื้อหาของรายการแบ่งออกเป็น 4 ประการ ได้แก่

1) เนื้อหาข่าว ได้แก่ ข้อมูลข่าวสารความเป็นจริง เพื่อตอบสนองความต้องการด้านข่าวของผู้ฟัง

2) เนื้อหาที่ให้ความรู้และความคิดเห็น เช่น เนื้อหาที่เกี่ยวกับความสนใจของมนุษย์ เป็นเรื่องเกี่ยวกับอารมณ์ของผู้ฟัง กระตุ้นให้เกิดความเห็นอกเห็นใจ เนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวของบุคคล ได้แก่เนื้อหาประวัติความเป็นมาของบุคคลที่น่าสนใจ เนื้อหาเกี่ยวกับประสบการณ์ส่วนตัว หรือ เนื้อหาที่ให้ข่าวสาร และเนื้อหาที่บอกวิธีทำ หรือปฏิบัติ เป็นเรื่องราวที่ให้ความรู้โดยตรงแก่ผู้ฟัง

3) เนื้อหาเพื่อความบันเทิง เพื่อต้องการดึงดูดความสนใจและความรู้สึกร่วมของประชาชน เป็นวัตถุประสงค์หลัก จึงมีเนื้อหามุ่งให้มีความสุข สนุกสนานเพลิดเพลิน ลืมปัญหาที่เผชิญอยู่เป็นต้น

4) เนื้อหาโฆษณาหรือบริการสาธารณะ จะมีเนื้อหาเพื่อชักจูง โน้มน้าวใจ ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อผู้รับสาร ด้วยเช่นกัน

เนื้อหาของรายการหรือสารที่จะส่งไปยังผู้รับสารหรือผู้ฟังกลุ่มเป้าหมายนั้นถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการสื่อสาร หากผู้ส่งทราบถึงรายละเอียดของ ตัวผู้รับสาร ลักษณะทางประชากรศาสตร์ ความชอบ ทัศนคติ รูปแบบในการดำเนินชีวิต ค่านิยม ที่แตกต่างกัน และนำเสนอเนื้อหาสาระได้ตรงกับความต้องการของผู้ฟังย่อมสามารถดึงความสนใจของผู้ฟังและทำให้เกิดการมีส่วนร่วมได้เช่นกัน

2.1.3 รูปแบบวิทยุกระจายเสียงประเภทบริการสาธารณะ

รายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อบริการสาธารณะ หมายถึง รายการที่ทางสถานีจัดขึ้น เพื่อบริการความรู้ ข่าวสาร หรือสาระอื่นใดที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน โดยไม่มีโฆษณา หรือคิดเงินค่าตอบแทนจากการบริการนั้น รายการบริการสาธารณะนี้ถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งที่ สถานีจะต้องจัดบริการให้แก่ประชาชนทั่วไป เพราะในสังคมที่เราอยู่ร่วมกันบางครั้งย่อมเกิดปัญหาขึ้น ปัญหาของสังคมนั้นเป็นหน้าที่ที่ประชาชนทุกคนควรได้รับรู้และร่วมกันแก้ไข การจัดรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อบริการสาธารณะ เป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบและห่วงใยต่อสังคมส่วนรวม การบริการนั้นมีจุดประสงค์เพื่อให้สาธารณชนได้รับรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นหรือเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาในด้านต่างๆ เช่น สุขภาพอนามัย ความปลอดภัยของบ้านเรือน ทรัพย์สิน และชีวิตความเป็นอยู่ เป็นต้น

ความหมายอีกลักษณะหนึ่งของรายการบริการสาธารณะนั้น คือ การเสนอกิจกรรมสาธารณะ (Public Affair) ซึ่งได้แก่ การเสนอเรื่องราวข่าวสารประจำวันที่เกี่ยวข้องกับสังคมโดยส่วนรวมและเป็นเรื่องที่สาธารณชนควรได้รับรู้ ในประเทศสหรัฐอเมริกา คณะกรรมการว่าด้วยการสื่อสารแห่งรัฐบาลกลาง(FCC) ซึ่งเป็นคณะกรรมการควบคุมกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ขึ้นตรงต่อสภาองเกรสของสหรัฐอเมริกา ได้วางหลักเกณฑ์อันพึงปฏิบัติแก่ผู้ประกอบอาชีพทางการกระจายเสียงและแพร่ภาพทั้งหลาย เพื่อตอบสนองประโยชน์ต่อสาธารณชนว่าเพราะเหตุที่คลื่นวิทยุในอากาศนั้นเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติที่ประชาชนทุกคนในประเทศมีส่วนเป็นเจ้าของ ดังนั้นบรรดาผู้ที่ได้รับสิทธิให้จัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงและดำเนินการส่งกระจายเสียงนั้น จะต้องมีความรับผิดชอบต่อสาธารณชนด้วยความจริงใจโดยวางหลักเกณฑ์ไว้ข้อหนึ่งว่า

“ การจัดรายการทางวิทยุกระจายเสียงนั้น จะต้องมีรายการที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนโดยตรง โดยถือเป็นหน้าที่และเป็นบริการโดยตรงของทางสถานีที่จะต้องจัดขึ้น คือการจัดรายการประเภทกิจกรรมสาธารณะ(Public Affair) หรือ รายการเพื่อบริการสาธารณะ (Public Service)

สำหรับประเทศไทยนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้บัญญัติไว้ในหมวดที่เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ตอนหนึ่งว่า “บุคคลย่อมสิทธิเสมอภาคในการใช้การสื่อสารที่จัดไว้เป็นบริการสาธารณะ” (นภาพรณ์ อัจฉริยะกุล, 2530:173)

การสื่อสารในที่นี้จึงน่าจะครอบคลุมเครื่องมือการสื่อสารทั้งหมด (Hardware) ซึ่งวิทยุกระจายเสียงก็จัดเป็นเครื่องมือในการสื่อสารที่สำคัญอย่างหนึ่ง ตลอดจนรายการวิทยุกระจายเสียง(Software) ที่ส่งไปถึงประชาชนด้วย

การบริการสาธารณะ โดยทั่วไปมักจัดบริการเพื่อสนองความจำเป็นของมนุษย์ในเรื่อง ปัจจัยพื้นฐานเป็นสำคัญ และมุ่งที่จะให้เป็นบริการและสวัสดิการของสังคมโดยรวม ลักษณะการให้บริการสาธารณะทางรายการวิทยุกระจายเสียง รายการเพื่อบริการสาธารณะอาจ เสนอได้หลายลักษณะ คือ

1. เพื่อประกาศแจ้งความเรื่องที่มีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของประชาชน โดย ส่วนรวม (Public Service Announcement หรือเรียกย่อๆว่า PSA) เป็นการประกาศแจ้งข้อความ สำคัญหรือเรื่องด่วนเพื่อแจ้งให้ประชาชนได้รู้ว่า ขณะนี้มีอะไรเกิดขึ้นหรือประชาชนจะต้องทำ อะไรบ้าง เช่น การประกาศเรื่องการเกณฑ์ทหาร ประกาศรับสมัครงาน ประกาศการปิดถนน ซ่อมแซม ประกาศดับไฟฟ้าชั่วคราว ประกาศข่าวไฟไหม้ เป็นต้น

2. เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชน ในประเทศที่มีการปกครองในระบอบสังคม ประชาธิปไตยนั้น ถือว่า ประชาชนทุกคนควรมีสิทธิเสนอภาคในการรับรู้เรื่องราวข่าวสารและความรู้ ในเรื่องต่างๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชน เพราะประชาชนทุกคนไม่มีโอกาสได้รับความรู้ และการศึกษาอย่างทัดเทียมในสถาบันการศึกษา ดังนั้นวิทยุกระจายเสียงจึงมีหน้าที่จัดรายการเพื่อ เป็นการให้ความรู้แก่ประชาชนเพื่อเป็นบริการสาธารณะ เพื่อสนองสิทธิที่ประชาชนพึงได้รับรู้

3. เพื่อมุ่งสร้างให้สังคมอยู่ในความสงบสุขเรียบร้อย การบริการสาธารณะในลักษณะนี้มี วัตถุประสงค์เพื่อประชาสัมพันธ์ชักชวนใจประชาชน โดยมุ่งเน้นที่จะส่งเสริมสวัสดิการต่างๆ เช่น การชักชวนให้รักษาความสะอาดของโครงการตาวิเศษ การณรงค์ให้ข้ามถนนในทางข้ามของ คณะกรรมการป้องกันอุบัติเหตุแห่งชาติ (กปอ.) การรายงานสภาพการจราจร หรือการเกิดเหตุร้าย เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อมุ่งประโยชน์ให้ประชาชนอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

2.1.4 รูปแบบรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อบริการสาธารณะ

รายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อบริการสาธารณะนั้น หมายถึง รายการที่เป็นประโยชน์ต่อ สาธารณะ โดยถือเป็นหน้าที่ที่วิทยุกระจายเสียงจำเป็นต้องจัดขึ้นเพื่อเป็นบริการแก่ประชาชนอย่าง หลีกเลียงมิได้ ตามปกติแล้ว รายการที่เป็นบริการสาธารณะจะไม่มีกำไรโฆษณาสินค้าใดๆ ใน สมัยก่อนการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อบริการสาธารณะ มักนิยมจัดในรูปแบบการนำเสนอ ข่าวสารที่จำเป็นแก่ประชาชนทั่วไปที่ควรรู้ รูปแบบรายการมักเป็นการประกาศข่าว ข่าวบริการ ต่างๆ หรือจัดในรูปแบบรายการความรู้ โดยสาระของรายการจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังโดยตรง และมี วัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนองรายการที่ได้ฟังไปแล้วทันทีปฏิกิริยาตอบสนองนั้น อาจแสดงออกเป็นการกระทำให้เห็น หรืออาจแสดงอยู่ภายในใจก็ได้ เช่น เมื่อฟังรายการบริการ สาธารณะ ซึ่งเสนอข่าวสารเรื่องพายุดีเปรสชันที่จะเกิดขึ้นอย่างรุนแรงเป็นผลให้อาจเกิดน้ำท่วม ตามมา ขอให้ประชาชนป้องกันอุทกภัย เมื่อผู้ฟังฟังรายการแล้วเกิดความห่วงกลัวว่าฝนจะตกหนัก

น้ำท่วมและอาจเกิดความเสียหายหรือเกิดอันตรายได้จึงคิดป้องกันน้ำท่วมเสียแต่เนิ่นๆ ดังนี้เป็นต้น หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง คือ ข้าราชการจราจร ซึ่งทางกองบังคับการตำรวจจราจรรายงานสภาพการจราจรให้ประชาชนผู้ใช้รถใช้ถนนทราบว่าการจราจรติดขัดที่ใดหลักเลี้ยวได้อย่างไร เมื่อประชาชนได้ฟังรายการแล้วจะได้หลีกเลี่ยงไม่ไปเส้นทางนั้นๆ เป็นต้น

ต่อมารูปแบบของรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อบริการสาธารณะได้ขยายวงกว้างขึ้นมิใช่เพียงแต่การประกาศข่าวนั้น แต่อาจจัดได้ในรูปแบบต่างๆ แม้แต่รูปแบบละครสั้น และรูปแบบสารคดี ทั้งนี้รายการบริการสาธารณะมีวัตถุประสงค์มากกว่าเพียงการแจ้งข่าวสารบริการประชาชน แต่ยังเป็นการประชาสัมพันธ์อีกด้วย และการประกาศเพื่อประชาสัมพันธ์ โดยตรงอาจไม่ดึงดูดความสนใจมากนัก จึงได้พยายามนำรูปแบบรายการอื่นๆ มาใช้เพื่อให้น่าสนใจมากยิ่งขึ้น

ตัวอย่างรูปแบบรายการเพื่อบริการสาธารณะรูปแบบต่างๆ

1. รูปแบบการรายงานข่าว ได้แก่ การรายงานข่าวจราจร รายการบริการสาธารณะรูปแบบนี้มีความจำเป็นมาก สำหรับประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมืองหลวง หรือในสังคมเมืองที่มีความแออัด การจราจรติดขัด การรายงานให้ประชาชนได้รู้สภาพการจราจรทั่วไปเพื่อบอกกล่าวให้ประชาชนรู้ว่า ถนนสายใดการจราจรคับคั่ง ไม่ควรใช้เส้นทางนั้นๆ หรือรายงานอุบัติเหตุบนท้องถนน อันเป็นเหตุให้การจราจรเส้นทางใดติดขัด นอกจากนั้นอาจเป็นการรายงานการซ่อมถนน การจัดระเบียบการจราจรใหม่ ปัญหาการเปลี่ยนแปลงเส้นทางจราจร ห้ามจอดรถเป็นช่วงเวลา ตลอดจนการแนะนำการใช้เส้นทางจราจรใหม่ เป็นต้น

2. รูปแบบการประกาศแจ้งข้อความหรือข่าวสาร เป็นรูปแบบรายการที่มีผู้ประกาศอ่านข้อความหรือข่าวสารเรื่องที่เป็นบริการ ซึ่งประชาชนจำเป็นต้องรับรู้ทั่วกัน เป็นการประกาศเพื่อแจ้งให้ทราบ เพื่อแจ้งให้ปฏิบัติ หรือหากไม่ปฏิบัติอาจได้รับโทษตามกฎหมาย เช่น การประกาศแจ้งข่าวสารของกองบัญชาการตำรวจนครบาล เรื่องการตรวจบัตรประจำตัวประชาชนเพื่อป้องกันอาชญากรรมก่อนการเลือกตั้ง ประกาศให้ประชาชนพกบัตรประจำตัวประชาชนก่อนออกจากบ้าน ถ้าไม่ปฏิบัติตามจะมีความผิดอาจถูกปรับ หรือประกาศเตือนเรื่องให้ประชาชนข้ามถนนตรงทางข้าม หากไม่ข้ามตรงช่องทางข้ามในระยะ 100 เมตร จะถูกปรับเป็นเงิน 1,000 บาท เป็นต้น

นอกจากนั้นรายการบริการสาธารณะในรูปแบบการประกาศแจ้งข่าวสารดังกล่าวนี้ อาจเป็นการประกาศเรื่องฉุกเฉินหรือเตือนภัยอื่นๆ ด้วย เช่น ประกาศแจ้งข่าวไฟไหม้ ประกาศเรื่องโจรผู้ร้าย ประกาศเตือนให้ประชาชนดับไฟก่อนนอน เตือนให้ตรวจตราดูแลบ้านช่องให้เรียบร้อยก่อนออกจากบ้าน หรือการเสนอ ปฏิทินประจำวัน ว่าวันนี้มีใคร ทำอะไร ที่ไหน เหล่านี้ล้วนเป็นการบริการสาธารณะที่สื่อมวลชนควรถือเป็นหน้าที่บริการแก่สาธารณชนทั่วไปอย่างสม่ำเสมอ

3. **รูปแบบสปอต** หมายถึง การให้ข้อมูลสั้นๆ กระตุ้นเร้าความสนใจ ชักจูงโน้มน้าวให้เกิดความรู้สึกสนใจอยากรู้ อยากเห็น หรือเป็นการประกาศเตือน ให้แก่งคิด โดยอาจมีดนตรี หรือเสียงประกอบเพื่อสร้างอารมณ์ให้สมจริงสมจัง และเรียกความสนใจมากยิ่งขึ้นก็ได้ ตามปกติรูปแบบสปอต รายการบริการสาธารณะจะใช้เวลาสั้นๆ ประมาณ 30-60 วินาที

สรุปว่าจากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับวิทยุกระจายเสียงและรูปแบบรายการวิทยุสาธารณะ มีลักษณะของรายการเพื่อบริการสาธารณะอาจทำเป็นรูปแบบอื่นใดก็ได้ ไม่มีข้อจำกัดเพียงแต่มิวัตถุประสงค์เพื่อเป็นบริการในเรื่องข่าวสาร ความรู้ หรือสาระใดๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน ซึ่งเป็นความจำเป็นที่สถานีต้องจัดบริการให้แก่ประชาชนตามสัดส่วนที่เหมาะสมโดยไม่คิดค่าบริการแล้วไม่มีโฆษณาสินค้าเพื่ออุปถัมภ์รายการทั้งสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องการสะท้อนเรื่องราวร้องทุกข์ผ่านรายการวิทยุสาธารณะร่วมด้วยช่วยกันเพราะถือว่าวิทยุกระจายเสียงเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ทุกคนในประชาคมควรมีสติพิถีพิถันได้ประโยชน์ตามความเหมาะสม

2.2 แนวคิดวิทยุชุมชน

จากพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการดูแลกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ.2543 ภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ย่อมถือว่าเป็นการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยชุมชนสามารถบริหารจัดการวิทยุชุมชนได้ด้วยตนเอง จึงมีนักวิชาการด้านสื่อสารมวลชน และนักพัฒนาองค์กรเอกชน ได้ออกมาส่งเสริมและขยายความรู้เรื่องสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และการฝึกอบรมเกี่ยวกับการดำเนินงานวิทยุชุมชนให้แก่ประชาชนผู้สนใจอย่างต่อเนื่อง ภายใต้หลักการที่ว่า วิทยุชุมชนเป็นของชุมชน โดยชุมชนเพื่อชุมชน ดำเนินการโดยใช้รูปแบบอาสาสมัคร และไม่แสวงหากำไรทางธุรกิจ

“คณะกรรมการจัดสรรคลื่นความถี่ หรือข้อกำหนดเดิมที่รัฐจัดสรรคลื่นความถี่ร้อยละ 20 ให้ประชาชนใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะ ในช่วง พ.ศ.2547 รัฐบาลโดยกรมประชาสัมพันธ์ อนุญาตให้วิทยุชุมชนสามารถมีโฆษณาได้ ส่งผลให้จำนวนวิทยุชุมชนจากประมาณ 500 สถานี เพิ่มขึ้นเป็น 2,000 กว่าสถานี ภายในเวลา 3 เดือนหลังจากประกาศอนุญาตให้มีโฆษณา และเพิ่มเป็นกว่า 4,000 สถานี ในปัจจุบันนโยบายนี้มีผลกระทบอย่างยิ่งต่อวิทยุชุมชนที่ดำเนินตามหลักเกณฑ์ วิทยุชุมชน เพราะสาธารณชนเกิดความสับสนว่าวิทยุชุมชนคืออะไร แต่จะอย่างไรก็ตาม วิทยุชุมชนที่ดำเนินการตามหลักเกณฑ์ที่ชุมชนเป็นเจ้าของ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง ยังคงดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่อง แต่ที่ผ่านมายังไม่เป็นที่รับรู้ในสังคมวงกว้าง

วิทยุถือว่่าเป็น “สื่อสาธารณะ” หรือ “สื่อมวลชน” แขนงหนึ่ง ที่ปัจจุบันได้กลายธุรกิจแสวงหากำไร “สื่อมวลชน ถูกยึดครองโดยอาณาจักรทุน คำว่าอาณาจักรทุน หมายถึง กลุ่มทุนที่มี

ธุรกิจหลากหลายนับเป็นสิบเป็นร้อยธุรกิจในบรรดาธุรกิจของอาณาจักรทุน ตัวธุรกิจได้สร้างมลพิษมลภาวะ เอาเปรียบแรงงาน ทางธุรกิจก็เอาเปรียบผู้บริโภค ” (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2546)

“วิทยุเป็นเครื่องมือการสื่อสารมวลชนชนิดแรกที่มีบทบาทต่อผู้ฟังและสามารถสร้างการมีส่วนร่วม สถานะพิเศษของวิทยุ คือ อาจถือได้ว่าเป็นการสื่อสารมวลชนด้านข่าวสารและความบันเทิงชนิดแรกที่น่ามาติดตั้งไว้ในบ้าน เนื้อหาวิทยุที่มีความหลากหลาย เช่น รายการ News & Talk Show ซึ่งจะมีพิธีกรและแขกรับเชิญมาสนทนา พูดคุยอภิปรายโต้แย้งได้ทุก ๆ เรื่องทั้งการเมือง ศาสนา ศิลปะ กีฬา ปัญหาสังคม เพศ ฯลฯ ซึ่งรายการประเภทนี้มีผู้ฟังที่มีความสนใจอย่างแท้จริง ดังนั้นในแง่นี้วิทยุจึงเป็นสื่อที่มีบทบาทในการดึงหรือเชื่อมโยงประชาชนให้มีส่วนร่วมในชีวิตสาธารณะของสังคม” (กาญจนา แก้วเทพ, 2544)

“ในประเทศไทย วิทยุชุมชนเกิดขึ้นภายใต้การรับรองของกฎหมาย 2 ฉบับ คือ 1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ที่กำหนดให้คลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียง เป็นสมบัติสาธารณะของชาติแก่ประชาชนในประเทศและให้มีการใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวาง เป็นไปเพื่อการศึกษา วัฒนธรรมและความมั่นคง และประโยชน์อื่น ๆ อย่างเป็นธรรม ทั้งนี้ได้กำหนดรูปธรรมในการปฏิรูปสื่อ คือ ได้จัดตั้งองค์กรอิสระขึ้นมาดูแลการใช้คลื่นความถี่ของประเทศแทนหน่วยงานต่าง ๆ ตามระบบการใช้คลื่นความถี่เดิม และ

2) พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับดูแลกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ.2543 มาตรา 26 วรรค 3 ซึ่งระบุให้ภาคประชาชนเข้าถึงและเข้าไปใช้คลื่นความถี่วิทยุโทรทัศน์ได้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 20 รวมทั้งสนับสนุนให้ภาคประชาชนมีโอกาสใช้คลื่นความถี่ตามสัดส่วนดังกล่าวหากชุมชนมีความพร้อม” (กุลวดี หวังดีศิริสกุล, 2546)

แนวคิดเกี่ยวกับวิทยุชุมชน มีอยู่หลากหลายแง่มุมด้วยกัน แต่เมื่อพิจารณาเป้าหมายของวิทยุชุมชนที่มุ่งตอบสนองในสิ่งที่วิทยุกระแสหลักไม่สามารถตอบสนองให้ได้ มีอยู่ 4 แง่มุมด้วยกัน

1) วิทยุชุมชนเป็นสื่อทางเลือก(Alternative Media) ในแง่มุมนี้ วิทยุชุมชนเป็นวิทยุที่ประชาชนเป็นเจ้าของไม่ใช่บริษัทขนาดใหญ่ ส่วนการดำเนินงานนั้นก็ไม่มีหวังผลกำไร นอกจากนี้ยังเป็นอิสระจากรัฐและองค์กรทางสังคมอื่นๆ และไม่สนใจการทำงานแบบมืออาชีพ แต่พึ่งพาอาสาสมัคร ส่วนการผลิตรายการนั้น ผู้รับสารทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร โดยนำเสนอเนื้อหาจากเกณฑ์การเลือกที่แตกต่างจากสื่อกระแสหลัก เช่น เรื่องต้องห้ามหรือไม่ได้นำเสนอในสื่อกระแสหลัก เรื่องชีวิตประจำวันหรือเรื่องของคนสามัญ เป็นต้น

2) วิทยุชุมชนเป็นสื่อชุมชน (Community Media) วิทยุชุมชนถูกมองว่าเป็นการออกแบบขึ้นมาเพื่อกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่มที่อยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะอยู่ในระดับ

สังคมเศรษฐกิจใด องค์กรใด หรือคนกลุ่มน้อย/กลุ่มวัฒนธรรมย่อยใด นอกจากนี้ วิทยุชุมชน เป็น การสื่อสารแบบสองทาง(Two-way Communication) และมีทิศทางการไหลของข่าวจากบนลงล่าง (Top-down) และจากล่างขึ้นบน (Bottom-up) และในระนาบเดียวกัน (Horizon) โดยการดำเนินงาน มีเป้าหมายที่หลากหลายตามระดับของผู้ที่เกี่ยวข้อง วิทยุชุมชนมุ่งตอบสนองความต้องการของ ประชาชน โดยทำหน้าที่ให้ข้อมูลข่าวสาร สร้างความรู้สึกร่วมในชุมชน เป็นเวทีแลกเปลี่ยน ข่าวสาร/ความคิด และเป็นช่องทางในการแก้ไขปัญหา คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้ วางแผนการใช้สื่อ ผู้ใช้ ผู้ผลิต ผู้แสดง ฯลฯ

3) วิทยุชุมชนเป็นสื่อภาคประชาชน (Civic Media) เป็นมุมมองในแง่ที่ว่าวิทยุชุมชน ไม่ได้เป็นทั้งของภาครัฐและเอกชน ไม่มุ่งกำไรสูงสุด และมีพันธกิจเพื่อสนองประโยชน์ของ สาธารณะ นอกจากนี้รายการยังมีเนื้อหาที่หลากหลายกว่าสื่อภาครัฐและเอกชน โดยนอกจากจะ มุ่งเน้นที่ข่าวและสาระประโยชน์มากกว่าเนื้อหาบันเทิงแล้ว ยังมุ่งหวังการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในชุมชนอีกด้วย ทั้งในเรื่องของการเป็นเจ้าของ การกำหนดทิศทางของเนื้อหา การผลิต การแสดง ความคิดเห็น การสนับสนุนด้านการเงิน การรวบรวมกำลังคนและทรัพยากร และการ ประเมินผล

4) “วิทยุชุมชนเป็นสื่อสาธารณะ (Public Service Broadcasting) ความเป็นสาธารณะทำให้วิทยุชุมชนต้องยึดถือประโยชน์ของประชาชน โดยมีอิสระจากอิทธิพลของรัฐและกลุ่มทุน และมีความหลากหลายและแตกต่างจากสื่อเชิงพาณิชย์ ส่วนเนื้อหาที่นำเสนอต้องเป็นกลาง สอดคล้องกับ ความต้องการและความสนใจของประชาชนทุกกลุ่ม รวมถึงการให้ความสำคัญกับคุณภาพมากกว่า ปริมาณ และรายได้หลักควรมาจากประชาชนในรูปแบบของ “ค่าธรรมเนียม” เป็นหลัก ” (จิตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์ และวีระยุทธ กาญจนชูฉัตร, 2546)

วิทยุชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งของสื่อภาคประชาชน ชุมชนเป็นเจ้าของ และมีส่วนร่วมใน การบริหารจัดการ โดยมีเป้าหมายและการดำเนินการเพื่อประโยชน์สาธารณะของชุมชน โดยไม่ แสวงหากำไรในทางธุรกิจและผลประโยชน์ทางการเมือง องค์กรยูเนสโก(UNESCO) ได้กำหนด หลักการในวิทยุชุมชนไว้ 3 ประการ คือ

1) ประชาชนเข้าถึงง่าย ซึ่งหมายถึงการเข้าถึงองค์ประกอบเหล่านี้คือ การมีสิทธิเป็น เจ้าของ มีสิทธิบริหารจัดการ มีสิทธิผลิตรายการ มีสิทธิได้รับฟังรายการที่เหมาะสมและมีคุณภาพ มี สิทธิให้ข้อเสนอแนะ มีสิทธิเข้าถึงสถานี มีสิทธิเข้าถึงข้อมูล

2) ประชาชนมีส่วนร่วม ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนมีดังนี้คือ ร่วมเป็นเจ้าของ สถานี ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมบริหารจัดการ ร่วมผลิตรายการ

3) “ประชาชนบริหารจัดการด้วยตนเอง คือ สมาชิกในชุมชนดำเนินการเองในรูปแบบของอาสาสมัคร และไม่อยู่ใต้อิทธิพลของ “กลุ่มธุรกิจ”หรืออิทธิพลของ “กลุ่มการเมือง” ดังนั้นหลักการสำคัญของการดำเนินการวิเทศชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน ” (จุมพล รอดคำดี, 2542 และ กาญจนา แก้วเทพ, 2546)

“ การมีส่วนร่วมของชุมชน มีเงื่อนไขที่ไม่ควรมองข้าม คือถ้าพื้นที่ใดมีฐานของงานพัฒนาและมีแกนนำที่ทำงานเพื่อสังคมมากหรือเป็นพื้นที่ ที่มีปัญหาสาธารณะที่คนส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจะมีอยู่สูง ส่วนพื้นที่ที่ไม่มีฐานงานพัฒนาและแกนนำที่ทำงานเพื่อสังคมมีไม่มากนัก หรือไม่ใช่พื้นที่ที่มีปัญหาสาธารณะ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจะมีต่ำมาก ” (เครือข่ายวิเทศชุมชนภาคตะวันตกและคณะ, 2551)

อย่างไรก็ตาม การเกิดของวิเทศชุมชนสอดคล้องกับกระแสความต้องการเสรีภาพในการสื่อสารตามระบอบของสังคมประชาธิปไตย และการขยายตัวทางธุรกิจ การเมือง ทำให้มีผู้ใช้ช่องทางสื่อวิเทศชุมชนเป็นการแสดงออกทางเสรีภาพในการเลือกนำเสนอเนื้อหาที่ไม่มีอยู่ในสื่อกระแสหลัก บ้างก็เป็นการแสดงออกถึงสิทธิการใช้สื่อของภาคประชาชน บ้างก็เป็นการใช้สื่อวิเทศเพื่อแสวงหากำไรทางธุรกิจ และบ้างก็ใช้สร้างฐานเสียงเพื่อประโยชน์ทางการเมืองในระดับชาติและระดับท้องถิ่น

ภายใต้ภาวะสงครามด้านการค้าเสรี สังคมท้องถิ่นกำลังถูกรุกรานอย่างหนักจากกลุ่มธุรกิจที่เข้ามาครอบครองสื่อด้วยอำนาจเงินตราและที่เน้นการขายสินค้า และในขณะเดียวกันสื่อหรือศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาการดำรงชีพก็ถูกเบียดขับพ้นจากพื้นที่การสื่อสาร “สื่อที่ตกเป็นสมบัติส่วนตัวของบริษัทเอกชน แนวโน้มปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้พื้นที่สาธารณะ (Public sphere) ซึ่งเป็นปริภูมิผลและผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องส่วนรวม มีน้อยลง สิทธิของประชาชนในฐานะพลเมือง ก็จะมีช่องทางการแสดงออกได้น้อยลงตามไปด้วย” (กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2546)

สรุปว่าจากการศึกษา แนวคิดวิเทศชุมชน เป็นส่วนหนึ่งในการนำมาใช้ในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ถือว่าเป็นช่องทางการสื่อสารเพื่อสะท้อนเรื่องราวร้องทุกข์ของประชาชนหรือผู้ฟังได้ช่องทางหนึ่ง โดยการดำเนินงานมีเป้าหมายที่หลากหลายตามระดับของผู้ที่เกี่ยวข้อง วิเทศชุมชนมุ่งตอบสนองความต้องการของประชาชน โดยทำหน้าที่ให้ข้อมูลข่าวสาร สร้างความรู้สึกร่วมในชุมชน เป็นเวทีแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความคิด และเป็นช่องทางในการแก้ไขปัญหา คนในชุมชนในที่นี้คือชุมชนสังคมเมืองใหญ่อย่างกรุงเทพมหานคร รายการวิเทศสาธารณะร่วมด้วยช่วยกันจึงถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิเทศชุมชนที่ช่วยสะท้อนปัญหาของชุมชนเมืองหรือสังคมเมืองให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับทราบปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น

2.3 ทฤษฎีหน้าที่ของสื่อมวลชน (Functionalism)

บทบาทหน้าที่ของรายการวิทยุ นั้น ก็เหมือนกับหน้าที่โดยทั่วไปของสื่อมวลชน ซึ่งหลักๆ แล้ว ต้องมีบทบาทหน้าที่ในการ ให้ข่าวสาร ให้การศึกษา ให้การแสดงความคิดเห็น และ ให้ความบันเทิง

กาญจนา แก้วเทพ (2541) ได้กล่าวถึงทฤษฎีหน้าที่ของสื่อมวลชนว่า “ทฤษฎีหน้าที่ของสื่อมวลชนเป็นแนวคิดที่พัฒนาการจากทัศนะของฮาโรลด์ ลาสเวลล์ (Harold Lasswell) และชาร์ล อาร์ไรท์ (Charles R. Wright) โดยจุดเริ่มต้นของลาสเวลล์ที่มีภูมิหลังด้านการศึกษาจากสาขา รัฐศาสตร์ได้ประมวลโครงสร้างและหน้าที่ที่สื่อมวลชน จะพิจารณาแค่กิจกรรมของการสื่อสารตาม ลำพังเท่านั้นไม่ได้ หากจะต้องพิจารณาถึงความสัมพันธ์กับกระบวนการสังคมทั้งหมดซึ่งเป็นระบบ ใหญ่โดยหน้าที่พื้นฐานของสถาบันสื่อมวลชนก็คงเป็นไปตามความต้องการของระบบสังคมคือการ ธำรงรักษาเสถียรภาพของสังคม” โดยได้ระบุว่าหน้าที่ของสื่อมวลชนมีดังต่อไปนี้

1) หน้าที่สอดส่องดูแล (Surveillance)

ทำหน้าที่คอยตรวจตรา ติดตามเหตุการณ์ว่ามีอะไรเกิดขึ้นบ้าง และจะได้มีปฏิกิริยาตอบโต้ อย่างถูกต้องซึ่งเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น มีทั้งเหตุการณ์ที่ดีและร้าย แต่โดยส่วนใหญ่ สื่อมวลชนควรจะสอดส่องและรายงานเหตุการณ์ร้ายซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่บ่อนทำลายเสถียรภาพของ สังคมเป็นหลัก จากเบื้องหลังที่มีความคิดดังกล่าวนี้เอง ทำให้ข่าวมักจะเท่ากับข่าวร้ายเสมอ

2) หน้าที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม (Correlation)

ทำหน้าที่ที่มากกว่าการรายงานข่าวตรงๆเท่านั้น แต่มีการเพิ่มการตีความ การให้ คำอธิบาย และคำชี้แนะ เพื่อให้ทุกส่วนเสี้ยวของสังคมที่สื่อมวลชนสามารถเข้าถึงมีความเข้าใจ และ มีการกระทำเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก่อให้เกิดความสมานฉันท์ในสังคมในทุกพื้นที่ (Space) ทุก กลุ่มชนทางสังคม

3) หน้าที่สืบทอดวัฒนธรรมของสังคม (Culture Transmission)

ทำหน้าที่ ในการเผยแพร่ ถ่ายทอดหรือสืบทอดความรู้ ค่านิยม ทัศนคติ และบรรทัดฐาน ของสังคมจากยุคสมัยหนึ่ง ไปสู่ยุคสมัยหนึ่ง เน้นหนักในแง่ของกาลเวลา (Time) เพื่อให้วิทยาการ ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีของสังคมนั้นๆคงอยู่ตลอดไป เพราะวัฒนธรรมเป็นสมบัติส่วนรวม ของสังคมที่จะต้องสืบทอดให้เกิดความต่อเนื่องยาวนานจากคนรุ่นหนึ่ง ไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง และ จากกรอบพื้นฐานที่ Lasswell ได้วางเอาไว้ Wright ได้นำมาขยายหน้าที่ของสื่อมวลชนต่อมาคือ

4) หน้าที่ให้ความบันเทิง (Entertainment Function)

“ทำหน้าที่ในการเผยแพร่และถ่ายทอดทางด้านศิลปะ การแสดง ดนตรี และวรรณกรรม อันเป็นการสร้างความจรรโลงและความบันเทิงให้แก่มวลชน ” (กิติมา สุรสนธิ, 2542)

นอกจากนี้ หน้าที่ของสื่อมวลชนในปัจจุบันได้ขยายขอบเขตการทำงานเพื่อสังคมและเป็นช่องทางการสื่อสารของประชาชนได้มากขึ้น คือ

5) หน้าที่สร้างปริมณฑลสาธารณะให้กับสังคม (Public Sphere)

ทำหน้าที่สร้างปริมณฑลสาธารณะให้กับสังคม ผ่านทางช่องทางการสื่อสารต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต ซึ่งทำหน้าที่ดังกล่าวเป็นเสมือน ช่องทางให้ประชาชนทุกคนมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ถกเถียง ได้แย้ง และให้ข้อมูลต่อกันอันจะเป็นประโยชน์ในสังคมมากยิ่งขึ้น

สรุปว่าจากการศึกษาหน้าที่ของสื่อมวลชน มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ตามยุคตามสมัย ซึ่งสื่อมวลชนเข้ามีส่วนร่วมในการ สอดส่องดูแล ในด้านสังคม ศิลปวัฒนธรรม และเป็นพื้นที่สาธารณะที่แสดงความคิดเห็น เป็นสื่อกลาง เชื่อมช่องว่างที่เกิดขึ้นในสังคม สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม ทั้งนี้ ได้นำแนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของสื่อมวลชน มาใช้เป็นกรอบเพื่ออธิบายรูปแบบและเนื้อหาของรายการวิทยุสาธารณะร่วมด้วยช่วยกันในการสะท้อนเรื่องราวร้องทุกข์ เพื่อสะท้อนหน้าที่ของสื่อมวลชนในด้านใดบ้าง

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับผู้เฝ้าประตู (The Gatekeeper Concept)

จากการที่นักสื่อสารมวลชนมีหน้าที่เลือกสรร ตกแต่ง เรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก่อนที่จะเสนอไปยังผู้รับสาร ซึ่งลักษณะหน้าที่เช่นนี้คล้ายกับว่าทำหน้าที่เป็น "ผู้เฝ้าประตู" (Gatekeeper) หรือบางแห่งก็เรียกกันว่านายทวารข่าวสาร หรือผู้ปิดและเปิดประตูสาร ซึ่งการจะเรียกเช่นใดนั้นความหมายก็คงไม่พ้นผู้ที่คอยกั้นกรองข่าวสารเพื่อที่จะส่งผ่านสื่อมวลชนไปยังผู้รับสารนั่นเอง

แนวคิดเกี่ยวกับผู้เฝ้าประตู (The Gatekeeper Concept) คือ ข่าวสารมักจะไหลผ่านช่องทางต่างๆ อันประกอบด้วยบริเวณประตูซึ่งมีการปล่อยหรือกักข่าวสารต่างๆ ตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ หรือโดยวินิจฉัยของผู้เฝ้าประตูเองว่าจะยอมให้ข่าวสารใดไหลผ่านไปได้อหรือไม่

การเข้าถึงบทบาทหน้าผู้เฝ้าประตู นำไปสู่ความเป็นกลาง คือ เมื่อเราเข้าถึงองค์ประกอบ ซึ่งเป็นตัวแทนกำหนดการตัดสินใจของผู้เฝ้าประตู อย่างไรก็ตามเป็นความจริงที่ว่ามีอิทธิพลในส่วนของประตูในช่องทางการสื่อสารเป็นสิ่งสมควรได้รับพิจารณาเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าใครเป็นผู้เฝ้าประตูและขึ้นอยู่กับสถานการณ์ทั้งหมดภายใต้ช่องทางการสื่อสารนั้น

“ในกระบวนการสื่อสารโดยทั่วไปจะมีบุคคลที่เพิ่มขึ้นมาจากองค์ประกอบดังกล่าว เพื่อทำหน้าที่นำสารจากผู้ส่งสาร ไปยังผู้รับสาร เป็นผู้ควบคุมการไหลของข่าวสาร บุคคลเหล่านี้จะ

เป็นผู้ตัดสินใจข่าวสารอะไรควรส่งต่อไป คำว่า Gate Keeper ถูกนำมาใช้ครั้งแรกโดย Kurt Lewin ซึ่งได้อธิบายคำว่า Gate Keeper ว่า เหมือนกับบุคคลผู้ซึ่งควบคุมการส่งต่อของข่าวต่างๆ ไปยังช่องทางทั้งหลายของสื่อมวลชน ” (สุกัญญา บูรณเดชาชัย, 2546)

ผู้ทำหน้าที่ Gate Keeper ได้แก่ นักข่าว บรรณาธิการข่าว ผู้เขียน ผู้พิมพ์ นักวิจารณ์ หัวหน้า หน่วยงานทางด้านการสื่อสาร ผู้จัดการโฆษณา ประธาน ครู และพ่อแม่ เป็นต้น โดยทำหน้าที่ 3 ประการ คือ

1) จำกัด(Limit) ข่าวสาร (Information) ซึ่งเห็นว่าไม่จำเป็นหรือไม่สำคัญต่อผู้รับออกไปเสียก่อนที่จะเผยแพร่ออกไปยังผู้รับ

2) ขยาย(Expand)ข่าวสารซึ่งเห็นว่ายังไม่ครบถ้วนเพียงพอ ไม่กระจ่างชัด หรือที่จำเป็นต้องเพิ่มเติมให้ผู้รับสารได้ข่าวสารที่มีความครบถ้วนยิ่งขึ้น โดยเพิ่มเติมให้อยู่ในขอบเขตของข่าวสารนั้นๆ อาจเป็นข้อเท็จจริง(Fact) ทศนคติ(Attitude) หรือความเห็น (Viewpoint)

3) เรียบเรียง (Reorganize or Reintenterpret) ข่าวสารใหม่ให้เหมาะสมกับผู้รับสารหน้าที่ทั้ง 3 ประการ “ ผู้เฝ้าประตู ” ไม่จำเป็นต้องทำทุกอย่างเสมอไป ขึ้นกับความเหมาะสม ปัญหาก็คือว่า “ ผู้เฝ้าประตู ” จะต้องใช้วิจารณญาณอย่างสุขุมในการตัดสินใจเลือก และเสนอข่าวสารให้ตรงไปตรงมามากที่สุด และเข้าใจหรือตระหนักถึงความต้องการของมวลชน ผู้รับสาร ซึ่งในทางปฏิบัติ “ ผู้เฝ้าประตู ” มักได้รับคำวิจารณ์ ใช้หน้าที่คอย “ คุม ” (Control) ข่าวสารมากเกินไป จนกระทั่งมีคำกล่าวว่า “ ข่าว ” คือสิ่งที่บรรณาธิการหรือนักข่าวต้องการให้เห็นหรือประดิษฐ์ขึ้น

การคัดเลือกข่าวของบรรณาธิการนั้นไม่สามารถกำหนดแน่นอนได้ ขึ้นอยู่กับปัจจัย 5 ประการ

1) หลักที่ยึดในการบริหาร

2) มุมมองและนิสัยของคนนั้น คือ มองผู้อ่านว่าผู้อ่านต้องการอะไร และมีความปรารถนาอย่างไร

3) ค่านิยมซึ่งยึดถือในองค์กรที่มีความเชี่ยวชาญในวิชาชีพ มีมาตรฐานทางด้านความยุติธรรมและเป็นที่ยอมรับในวงการวิชาชีพนั้น คือ เขาจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าอะไรที่ผู้อ่านในหมู่คณะของเขาควรจะได้

4) การประเมินคุณค่าของข่าวสารจากการแข่งขันของสื่ออื่นๆ

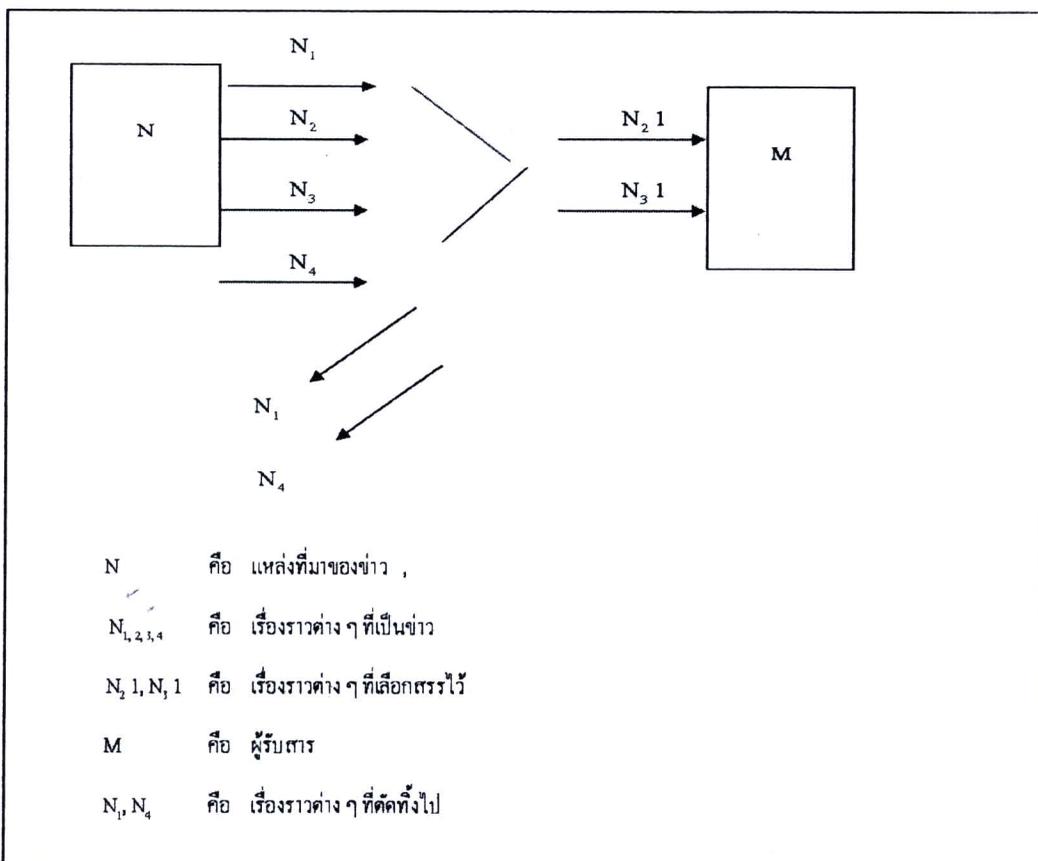
5) ค่านิยมส่วนตัวและนิสัยแปลกๆของบรรณาธิการ เช่น ถ้าบรรณาธิการกลัวหรือไม่ชอบอะไรบางอย่าง เขาจะไม่อนุญาตให้สิ่งที่เขาไม่ชอบปรากฏอยู่ในข่าว หรือตีพิมพ์บนหนังสือพิมพ์ เด็ดขาดในขณะที่บรรณาธิการคนนั้นปฏิบัติหน้าที่อยู่

นอกจากปัจจัยดังกล่าวแล้ว ยังมีปัจจัยในเรื่องเวลา และเนื้อที่ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจของบรรณาธิการ การเปลี่ยน การตัดสินใจเพื่อจะได้ให้ข่าวสารซึ่งดีกว่าเดิมจะทำให้เสียเวลา และเงินอีกเท่าไร อันนี้ก็เข้ามามีส่วนในการตัดสินใจเหมือนกัน

ศุภรศมี จิตติกุลเจริญ (2546) กล่าวว่า ทฤษฎีผู้ปิดและเปิดประตูสาร (Gate Keeper Theory) หมายถึง นักสื่อสารมวลชนมีหน้าที่เลือกสรร ตกแต่ง เรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก่อนนำเสนอไปยังผู้รับสาร ซึ่งลักษณะหน้าที่เช่นนี้คล้ายทำหน้าที่เป็นผู้เฝ้าประตู (Gate Keeper) หรือนายทวารข่าวสาร หมายถึง ผู้ที่กั้นกรองข่าวสารเพื่อส่งผ่านสื่อมวลชนไปยังผู้รับสาร

แนวคิดนี้ได้รับการอธิบายลักษณะการไหลของข่าวสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารในกระบวนการสื่อสารมวลชนหรือเปรียบได้กับบุคคลที่ทำหน้าที่ปิดและเปิดประตูข่าวสารที่อยู่ระหว่างข่าวสารและผู้รับสารจากสื่อมวลชน

ผู้ปิดและเปิดประตูสาร มีสิทธิปิดและเปิดประตูสาร ที่มีมาถึงการสื่อสารในสังคมปัจจุบัน ผู้ปิดและเปิดประตูสาร มีบทบาทสำคัญมาก เพราะผู้ทำหน้าที่นี้ได้แก่ นักข่าว บรรณาธิการข่าว ผู้เขียน ผู้พิมพ์ นักวิจารณ์ ผู้จัดละคร ครู พ่อแม่ผู้ปกครอง สำนักข่าว เป็นต้น และการที่ผู้ปิดและเปิดประตูสาร จะเลือกข่าวนำเสนอ ขึ้นกับปัจจัย ได้แก่ การบริหารงาน นิสัยมนุษยย์ ค่านิยมในสังคม ค่านิยมส่วนตัว เวลา และพื้นที่การนำเสนอ (Berlo, 1960 อ้างถึงใน ศุภรศมี จิตติกุลเจริญ, 2546)

สรุปว่าจากการศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับผู้เฝ้าประตู สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องการสะท้อนเรื่องราวร้องทุกข์ผ่านรายการวิทยุสาธารณะร่วมด้วยช่วยกัน ที่เปรียบเสมือนกับเป็นผู้เฝ้าประตู ที่จะคอยเป็นผู้คัดเลือกและพิจารณาว่าควรนำเสนอเรื่องราวการร้องทุกข์ลักษณะใดและใช้วิธีใดในการนำเสนอออกอากาศสู่สาธารณชนให้เป็นเรื่องที่น่าฟังและมีความน่าเชื่อถือในการนำเสนอ

2.5 แนวคิดการมีส่วนร่วม และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

องค์การสหประชาชาติ ให้ความหมายของ การมีส่วนร่วม คือ การเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมเล็กหรือสังคมใหญ่ได้มีส่วนร่วมช่วยเหลืออย่างเต็มที่ต่อสังคมนั้นๆ ได้แก่ การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ เช่น การพิจารณาปัญหาการตั้งนโยบาย การตัดสินใจประเด็นสำคัญๆ ที่เกี่ยวกับการ พัฒนาประชาชาติ และการประเมินความต้องการของสังคมนั้นๆ

นักวิชาการ นักพัฒนา ได้แสดงแนวคิดและทฤษฎีในการให้ความหมายแตกต่างกันในหลายมุมมองและความเข้าใจ สรุปได้ดังนี้

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2526) ให้ความหมายของ การมีส่วนร่วม กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบเรื่องต่างๆที่จะมีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลส่วนบุคคล ซึ่งบังเอิญพ้องต้องกันจนกลายเป็นความสนใจและห่วงกังวลของส่วนรวม สรุปได้ดังนี้

1) ความเดือดร้อนและความพึงพอใจร่วมกันต่อสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ เป็นตัวผลักดันให้ไปเกิดการรวมกลุ่ม วางแผนและลงมือกระทำร่วมกัน

2) การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา โดยการตัดสินใจร่วมกันนั้นต้องมีความรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำที่ตอบสนองความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นๆ

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วม ต้องกระทำโดยประชาชน ชุมชน องค์กรในสังคมหนึ่งๆ ที่ได้ร่วมกันคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ประเมินผลและร่วมรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกันด้วยความสมัครใจ ด้วยสิทธิและความเสมอภาคที่เท่าเทียมกัน มีอิสระในการร่วมแสดงความคิดเห็น เคารพสิทธิ และให้เกียรติซึ่งกัน ร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมและพัฒนาประเทศชาติให้ก้าวไปข้างหน้า ซึ่งการมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการหนึ่งที่รัฐบาลส่งเสริม ชักนำ

สนับสนุน และสร้างโอกาสให้บุคคล ชุมชน ชมรม สมาคม มูลนิธิ หรือองค์กรต่างๆ ได้ร่วมกัน
แก้ปัญหาและพัฒนาประเทศชาติ

ลักษณะของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม ถือเป็นกระบวนการหนึ่งที่เกิดจากการกระทำของบุคคล หรือหน่วยงาน
องค์กรภาครัฐ และผู้เกี่ยวข้องได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งมีนักวิชาการและนักพัฒนา ได้กำหนด
ลักษณะการมีส่วนร่วมไว้แตกต่างกัน แบ่งออกเป็น 5 กระบวนการ คือ

1) เป็นการกระทำของประชาชน โดยที่ประชาชนมีโอกาสริเริ่ม ตัดสินใจ วางแผน
ดำเนินการ และติดตามผล

2) เป็นจิตสำนึกของประชาชน ที่จะเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตัวของประชาชนกับ
สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และ การพัฒนา ว่าจะต้องทำอะไรบ้างเพื่อให้บรรลุจุดหมายที่
ต้องการเปลี่ยนแปลง

3) เป็นความเสมอภาคกันของประชาชนที่จะมีสิทธิและหน้าที่ของแต่ละคนตลอดจนมี
ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์โดยเท่าเทียมกัน

4) เป็นความเห็นพ้องต้องกันของประชาชน เมื่อเขาารู้สึกว่ากิจกรรมหรือ โครงการนั้นให้
ในสิ่งที่เขาต้องการ อันเป็นแรงจูงใจที่จะทำให้พวกเขาเข้าร่วมอย่างมีความหวัง

5) เป็นการพัฒนาศักยภาพของประชาชน ซึ่งต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ
หรือเอกชน ซึ่งอาจเป็นความคิดเห็น วัสดุอุปกรณ์หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ (สมนึก ปัญญาสิง,
2532 : 288)

รูปแบบของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม จำแนกได้หลายรูปแบบ อาทิ จำแนกโดยการใช้ระดับการชี้นำจากรัฐ
เป็นตัวตั้ง การใช้ช่องทางของการมีส่วนร่วมเป็นตัวตั้ง การใช้ความใส่ใจของประชาชนเป็นตัวตั้ง
หรือใช้รูปแบบของการเสียสละเป็นตัวตั้ง ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้ (ปรัชญา เวสารัชช,
2528)

1) การร่วมแสดงความคิดเห็นผ่านการพูด เขียน หรือการสื่อความหมายในรูปแบบอื่น
เป็นการแสดงความคิดเห็นของตนเอง ซึ่งอาจเกิดขึ้นในขั้นตอนใดของกิจกรรมการพัฒนาก็ได้

2) การร่วมสละทรัพยากรทางวัตถุ โดยการให้ยืม หรือ การให้ เงิน วัสดุ กรรมสิทธิ์ใน
ทรัพย์สิน หรือการใช้ประโยชน์จากอุปกรณ์ต่างๆ

3) การร่วมสละแรงกายในกิจกรรมนั้น ๆ

4) ร่วมสละเวลา เช่น ในการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เข้าร่วมประชุม

แบบอย่างของผู้มีส่วนร่วม

- 1) เป็นผู้กระทำ คือ มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกิจกรรม
- 2) เป็นผู้รับ ผลการกระทำ คือ ประชาชนได้รับผลจากกิจกรรม
- 3) เป็นสาธารณชนทั่วไป คือ ประชาชนทั่วไปที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง แต่มี

ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมกับการกิจกรรม

ปัจจัย และเงื่อนไขของการมีส่วนร่วม

ปัจจัยและเงื่อนไขที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการกระทำการต่างๆ อาทิ ลักษณะทางประชากรศาสตร์ สถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ รวมถึง ความรู้สึกนึกคิด ส่วนมีผลทั้งสิ้น ดังที่นักพัฒนา และนักวิชาการ กล่าวถึงปัจจัยที่มีส่วนร่วม ในมุมมองที่แตกต่างกัน

แนวความคิดที่จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วม ที่สำคัญ ได้แก่ ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ที่บังเอิญพ้องต้องกันจนกลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลของส่วนรวม ที่เรียกว่า “ความรู้สึกร่วม” หรือความรู้สึกเหมือนกัน ซึ่งทำให้เกิดการร่วมมือกันในการทำกิจกรรม หรือ การดำเนินการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2527:177) โดยมีกระบวนการมีส่วนร่วมดังต่อไปนี้

1) ความเดือดร้อน และความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสภาพการณ์ที่เป็นอยู่นั้นผลักดันให้ไปสู่การรวมกลุ่มวางแผนและลงมือกระทำร่วมกัน

2) การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันจะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำที่ตอบสนองความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

ส่วนเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมจะต้องประกอบด้วย

1) ประชาชนต้องมีอิสระที่จะมีส่วนร่วม คือต้องมีศักยภาพที่จะเข้าร่วมในการดำเนินการกิจกรรมต่างๆ

2) ประชาชนต้องสามารถและความพร้อมที่จะมีส่วนร่วม โดยต้องมีสภาพทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและกายภาพที่เปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วม

3) ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม ไม่ใช่เป็นการบังคับหรือผลักดันให้เข้าร่วม

กล่าวโดยสรุปปัจจัยและเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่จะนำไปสู่การพัฒนา นอกจาก ลักษณะทางประชากรศาสตร์ สถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ ความรู้สึกร่วมที่เหมือนกัน และเงื่อนไขของการมีส่วนร่วม จากความเดือดร้อนหรือได้รับผลกระทบเหมือนกัน การตกลงใจที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มให้ไปในทิศทางที่พึงปรารถนาที่ กลุ่มต้องการ อีกทั้งตัวของบุคคลเองต้องมีความศรัทธา ความเกรงใจ การเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน มีความสนใจสัมพันธ์ที่สอดคล้อง

กัน สื่อสารเข้าใจกันและประชาชนต้องมีเวลาที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขที่จะทำให้ การมีส่วนร่วมประสบผลสำเร็จ ซึ่งควรที่จะนำหลักของการผสมผสานในการพัฒนา ทั้งการเมือง เศรษฐกิจสังคม ไปพร้อมๆกันอย่างบูรณาการ โดยให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้

ระดับของการมีส่วนร่วม

มีการแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็น 3 ระดับ โดยเรียงลำดับจากระดับที่น้อย ที่สุดไปจนถึงมากที่สุด ดังนี้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2543 : 57)

1) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร ผู้ใช้สาร จัดอยู่ในขั้นตอนของการมีส่วนร่วมใน ระดับล่างที่สุด ซึ่งผู้รับสารเป็นเพียงผู้รับสารแต่เพียงอย่างเดียว แต่สิ่งที่จะต้องเปลี่ยนแปลงไป สำหรับฐานะของผู้รับสารในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

2) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง ผู้ผลิต ผู้ร่วมผลิต ผู้ร่วมแสดง จัดอยู่ในขั้นตอนของ การมีส่วนร่วมในระดับที่ สูง ขึ้นมาและจำเป็นต้องสร้างเงื่อนไขใหม่ๆ เพิ่มเติมหรือต้องมีการปฏิรูป เปลี่ยนแปลงโครงสร้างเก่าๆที่มีอยู่ การเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิตหรือผู้ร่วมผลิต เป็นต้น

3) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย ขั้นนี้ ถือว่า เป็นรูปแบบ สูงสุดของการมีส่วนร่วมจะสังเกตเห็นว่า ยิ่งระดับของการมีส่วนร่วมสูงขึ้นไปมากเท่าใด สัดส่วนของ ชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมได้ก็จะเล็กลง กล่าวคือ ในระดับของผู้รับสาร คนในชุมชนทุกคน สามารถมีส่วนร่วมได้ แต่เมื่อขึ้นมาถึงขั้นตอนการผลิต ก็อาจจะมีคนบางกลุ่มในชุมชนเท่านั้นที่จะ เข้ามามีส่วนร่วมจนกระทั่งถึงขั้นตอนสุดท้าย คือ ระดับการวางแผนและนโยบายนี้ ก็คงมีตัวแทน บางคนเท่านั้น จากชุมชนที่จะเข้ามาดำเนินกิจกรรมในระดับนี้

สำหรับการมีส่วนร่วมของผู้ฟังรายการวิทยุสาธารณะร่วมด้วยช่วยกัน นั้นจะมีลักษณะที่ เป็นอิสระ ไม่มีรูปแบบตายตัว ไม่มีเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดที่ชัดเจน จะแตกต่างจากการมีส่วนร่วม ของโครงการพัฒนาอื่นๆ ที่มีการกำหนดแผนไว้ล่วงหน้า ดังนั้นประชาชนผู้รับฟังรายการทุกคนมี สิทธิเลือกที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหรือช่วยเหลือสังคมในรายการร่วมด้วยช่วยกัน ด้วย ความสมัครใจ และจะถอนตัวเมื่อใดก็ย่อมทำได้ โดยมีรูปแบบที่สามารถกระทำได้หลายวิธี เช่น การโทรศัพท์เข้ามาแนะนำ ให้ความช่วยเหลือ ณ จุดเกิดเหตุด้วยตนเองหรือ การสนับสนุนทรัพย์สิน เป็นต้น

ในการศึกษารั้วนี้ ได้แบ่งระดับของการมีส่วนร่วม และ ไม่มีส่วนร่วมในการแก้ไข ปัญหาและช่วยเหลือสังคมของผู้รับฟังรายการวิทยุสาธารณะร่วมด้วยช่วยกัน ตามลักษณะ ความสัมพันธ์ทางสังคมที่จะเกิดขึ้นระหว่างประชาชนผู้มีส่วนร่วม ตามระดับของการมีส่วนร่วม คือ ระดับ 1 เปรียบได้กับการร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมคิด ระดับ 2 เปรียบได้กับขั้นของการคิดและ

เริ่มลงมือกระทำ ระดับ 3 คือขั้นของการตัดสินใจกระทำการด้วยตนเองหรือวานให้ผู้อื่นกระทำ การแทน ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ระดับ 1 ได้แก่ การโทรศัพท์ หรือส่งข้อความ (SMS) มายังรายการสถานีจราจร เพื่อสังคม เพื่อร่วมแสดงความคิดเห็นกับการเปิดประเด็นของทางรายการ การถ่ายทอด ประสพการณ์ที่มีประโยชน์ การส่งเสริมเชิดชู ยกย่องคนที่ทำความดี

ระดับ 2 ได้แก่ การแจ้งเหตุด่วนเหตุร้าย เตือนภัยที่อาจเกิดกับผู้ฟังและคนหมู่มาก การให้คำแนะนำและให้กำลังใจผู้ที่ขอความช่วยเหลือ

ระดับ 3 ได้แก่ การสละทรัพย์สินส่วนตัว การให้ยืม หรือสละเวลา สละแรงงาน เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขอความช่วยเหลือ การลงมือเข้าช่วยเหลือยังจุดเกิดเหตุด้วยตนเอง และการเข้าร่วม กิจกรรมต่างๆที่ทางสถานีจราจรเพื่อสังคม

ระดับ 4 ได้แก่ ไม่เคยมีส่วนร่วม

ในการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและช่วยเหลือสังคมที่เกิดขึ้นทางรายการวิทยุ สาธารณะร่วมด้วยช่วยกันได้เปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่ได้เป็นสมาชิก ของรายการฯ หน่วยงาน องค์กร ต่างๆ สามารถมีส่วนร่วมในรายการได้อย่างเสมอภาคกัน จึงส่งผล ให้ผู้มีส่วนร่วมในแต่ละกรณีเกิดความสัมพันธ์ในระดับที่ แตกต่างกันไป ซึ่งการมีส่วนร่วมระดับ 2 และ 3 ที่มีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาด้วยกัน แต่ บางกรณีที่ประชาชนทั่วไปก็ไม่เคยมีส่วนร่วมเช่นกัน ฉะนั้น การมีส่วนร่วม ในแต่ละระดับ นั้นมี ปัจจัยที่เกี่ยวข้องแตกต่างกันออกไป

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนั้นเป็นกระบวนการหนึ่งในการฝึกสมาชิกในสังคมเกี่ยวกับ กระบวนการการร่วมกันคิด ร่วมกันฟัง และเคารพในความคิดของผู้อื่น ตระหนักในสิทธิและหน้าที่ ของตน ร่วมวิเคราะห์ประเด็นปัญหาทางสังคม แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนร่วมกันค้นหา แนวทางและการตัดสินใจร่วมกันบนพื้นฐานของข้อมูลที่สมบูรณ์ และยังมีนักวิชาการด้านการ สื่อสารเพื่อการพัฒนา ได้ให้คำจำกัดความและความหมายแตกต่างกัน

บรอดเดอร์เนฟ (Broader Nef, 1994) (อ้างถึงใน ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ, 2549 : 28) กล่าวถึง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารที่สะท้อนความเป็นอิสระ และความเท่าเทียมกัน ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ในกรณีที่บุคคลมีโอกาสเข้าถึงช่องทางการ สื่อสารชุมชน มีโอกาสได้แสดงมุมมอง ความรู้สึก ประสพการณ์ต่างๆ สามารถตัดสินใจลงมือ กระทำในเรื่องที่พวกเขาสนใจ และร่วมมือกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ตลอดจนการพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น

ในงานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการพัฒนา นั้น จะใช้แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมาใช้ ซึ่งมีแนวคิดหลักอยู่ 2 แนวทาง ได้แก่

1. ประชาชนได้ใช้การสื่อสารทุกรูปแบบเพื่อเป็นเครื่องมือไปสู่การมีส่วนร่วมในชีวิตสาธารณะ เพื่อจะนำไปสู่อำนาจในการตัดสินใจอย่างมีอิสระของประชาชน
2. ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร เช่น การผลิตรายการวิทยุชุมชน ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบเนื้อหาหรือผลิต

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนั้นเป็นกระบวนการสื่อสารที่จำเป็นต้องมีการดำเนินการภายใต้เงื่อนไข “ คู่สื่อสาร ” ต้องมีความรู้สึกเท่าเทียมกัน การรับฟังความคิดเห็นของกันและกันไว้วางใจกัน โดยมีเป้าหมายในการสร้างความเข้าใจ การยอมรับและการตัดสินใจร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจดำเนินการต่างๆ ในชุมชนร่วมกันอย่างสมานฉันท์ของบุคคลใน “ สื่อกลางของชุมชน ” เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

ปารีชาติ สถาปิตานนท์และคณะ (2549) กล่าวถึง หลักการสำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ได้แก่

1) ความหลากหลายของผู้เข้าร่วม โดยให้ความสำคัญกับการแสดงความคิดเห็นของผู้เข้าร่วม ยิ่งบุคคลมีความหลากหลายในด้าน ยิ่งส่งผลให้เสียงของประชาชนที่หลากหลายดังก้องขึ้นและสะท้อนความต้องการต่างๆ ร่วมกันได้ชัดเจนขึ้น และต้องอยู่บนพื้นฐานของความ “ สมัคใจ ” โดยมากมักเกิดจากการที่ผู้เข้าร่วมมีความสนใจ หรือมีความศรัทธาในประเด็นหรือกลุ่มบุคคลอื่นที่เข้าร่วม และ ยังเกิดจากการที่ผู้เข้าร่วม มี “ แรงกดดัน ” เช่น ความกังวล ความเดือดร้อน หรือความไม่พอใจในผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้นร่วมกันด้วย

2) การเข้าถึงสื่อ ในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเน้น บุคคลมีสิทธิเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกันในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและสื่อประเภทต่างๆ และยังมีสิทธิในการสื่อสารแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ และสิทธิการใช้ประโยชน์จากสื่อสาธารณะ

3) ความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ และทุกคนมีสิทธิและมีหน้าที่กำกับดูแล และติดตามกระบวนการตัดสินใจในประเด็นสาธารณะต่างๆ อย่างใกล้ชิดตลอดจนการร่วมรับผลต่างที่สืบเนื่องจากการตัดสินใจเหล่านั้น

4) ความโดดเด่นของสาร ซึ่งจะเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลต่างๆ เกิดความสนใจ อยากที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม หากมีเนื้อหาสาระสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน หรือตอบสนองความต้องการของชุมชนที่ชุมชนสามารถนำเนื้อหาสาระไปใช้ประโยชน์

5) การปรึกษาหารือ เป็นกระบวนการที่ผู้เกี่ยวข้องต้องหันหน้าเข้าหากัน ปรึกษาหารือร่วมกัน โดยให้ความสำคัญกับการสื่อสารสองทาง แบบทิศทางแนวระนาบ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสแรกเปลี่ยนข้อมูล มุมมอง ทักษะต่างๆ

6) การสนับสนุน จำเป็นต้องเกิดขึ้นภายใต้การออกแบบสนับสนุนต่างๆ และกำหนดบทบาทให้บุคคลกลุ่มหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

7) กระบวนการเชิงประชาธิปไตย ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน เสมอภาคได้อย่างเป็นอิสระ และต้องอยู่บนพื้นฐานของการเคารพความคิดเห็นของกันและกัน ซึ่งกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นการกระจายอำนาจจากบุคคลที่เคยมีอำนาจลงไปสู่ประชาชนในระดับชุมชน ซึ่ง เป็นการเพิ่มพลังอำนาจให้กับชุมชน และเป็นการฝึกฝนให้สมาชิกในชุมชนเรียนรู้การพึ่งพาซึ่งกันและกัน

กล่าวโดยสรุป “ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ” เป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารในงานพัฒนาชุมชนและสังคม มีรูปแบบที่เน้นให้ ประชาชน ได้เข้ามามีส่วนร่วม เป็นการสื่อสารสองทางในแนวระนาบ ทุกฝ่ายต้องช่วยกันร่วมคิด ร่วมกันแก้ไขปัญหา รับผิดชอบร่วมกัน และการมีส่วนร่วมนี้ยังก่อให้เกิดความรู้สึกต่างๆตามมา ได้แก่ (กาญจนา แก้วเทพ, 2546)

- 1) ความรู้สึก “ เป็นเจ้าของ ” ซึ่งจะนำมาซึ่งความสนใจ ห่วงใย ดูแลรักษาร่วมกัน
- 2) ทำให้เกิด อัตลักษณ์ ที่ไม่มีสูตรตายตัว เนื่องมาจากการแสดงความคิดเห็น ทำให้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ที่สามารถสอดแทรกได้
- 3) ความรู้สึกเกี่ยวข้องผูกพัน อันเนื่องมาจากการเชื่อมโยงความคิดในเรื่องต่างๆ ของตนกับส่วนรวม

นอกจาก “ ความรู้สึก ” แล้ว การมีส่วนร่วมยังสามารถผลักดันให้เกิดการลงมือกระทำ ซึ่งถือเป็นเครื่องมือที่ทำให้เกิดการร่วมด้วยช่วยกันถือเป็นพลังทางสังคมที่จะสามารถขับเคลื่อนไปสู่การแก้ไขปัญหาและพัฒนาได้ โดยจะเห็นได้ว่า การสื่อสาร จะสอดแทรกในทุกกระบวนการ ตารางที่ 2.1 การเปรียบเทียบ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และ การสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม	การสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วม
1.การสื่อสารแนวระนาบ จะเกี่ยวข้องกับการสื่อสารของบุคคลที่กระตือรือร้นแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารต่างๆ บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน เคารพซึ่งกันและกัน	1.การสื่อสารแนวตั้ง จะเกี่ยวข้องกับการสั่งการของบุคคลที่มีสถานภาพสูงกว่า ไปยังบุคคลที่มีสถานภาพต่ำกว่า 2.การณรงค์ จะให้ความสำคัญกับการรณรงค์

<p>2.กระบวนการ จะเน้นกระบวนการเชิงปรึกษาหารือในทุกขั้นตอนตั้งแต่การรับรู้ ทำความเข้าใจ ตัดสินใจ และการดำเนินการ ไปจนถึงการติดตามผลต่างๆร่วมกัน</p> <p>3.ระยะยาว จะเน้นการแสวงหาการเปลี่ยนแปลงในระยะยาวและยั่งยืนทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และสังคม</p> <p>4.ความเป็นกลุ่ม เน้นการเชิญชวนกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจและดำเนินการต่างๆ ในลักษณะกลุ่มบุคคล</p> <p>5.กับชุมชน เน้นการทำงานร่วมกันระหว่างบุคคลภายนอกกับสมาชิกในชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนจะทำหน้าที่เป็นผู้ริเริ่มวางแผน และดำเนินการต่างๆ ในขณะที่บุคคลภายนอกอาจทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน</p> <p>6.ความเจาะจง ให้ความสำคัญกับแต่ละชุมชน เป็นการเจาะจงโดยสนับสนุนให้ชุมชนเกิดการปรับตัว ทั้งเชิงเนื้อหาสาระ ภาษา วัฒนธรรม และช่องทางการสื่อสารกันเอง</p> <p>7.ความจำเป็นของประชาชน ให้ความสำคัญกับการหารือร่วมกันของชุมชนและการพัฒนาเครื่องมือในการสื่อสารเพื่อช่วยกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนระบุประเด็นปัญหาได้ด้วยตนเอง</p> <p>8.ความเป็นเจ้าของ ให้ความสำคัญกับการที่สมาชิกในชุมชนรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของประเด็นต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกระบวนการสื่อสาร และเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนมีโอกาสเข้าถึงเรื่องราวต่างๆ อย่างเท่าเทียมกัน</p>	<p>เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่างๆ อย่างรวดเร็ว และเป็นไป ในทิศทางที่ผู้ริเริ่มการรณรงค์ตั้งเป้าหมายไว้ล่วงหน้า</p> <p>3.ระยะสั้น เน้นการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นในระยะสั้นและภายใต้ระยะเวลาที่เร่งด่วน</p> <p>4.ความเป็นบุคคล เน้นการดำเนินการต่างๆที่จะกระตุ้นแต่ละบุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงพฤติกรรม</p> <p>5.เพื่อชุมชน เน้นการริเริ่มงานต่างๆโดยบุคคลภายนอกเป็นหลัก โดยเชื่อมั่นว่าการกระทำดังกล่าวจะนำพาชุมชนไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น</p> <p>6.ความกว้างใหญ่ (Mass) เน้นการนำเสนอประเด็นปัญหาระดับใหญ่เข้าสู่ชุมชน โดยอาจมองข้ามความแตกต่างเชิงภาษาหรือวัฒนธรรมด้านต่างๆของสมาชิกในชุมชน</p> <p>7.ความต้องการของแหล่งทุน (Donor's musts) ให้ความสำคัญกับการดำเนินโครงการต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของแหล่งทุนเป็นหลัก</p> <p>8.การเข้าถึง เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงช่องทางการสื่อสารต่างๆภายใต้เงื่อนไขเชิงสังคม วัฒนธรรม หรือศาสนาเท่านั้น</p> <p>9.การโน้มน้าวใจ เน้นหนักในการโน้มน้าวใจให้สาธารณชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงพฤติกรรมไปในทิศทางที่พึงประสงค์ของผู้กำหนดนโยบายเท่านั้น</p>
---	--

<p>9.ความสำคัญ ให้ความสำคัญกับการยกระดับความสำคัญและความเข้าใจของสาธารณชนที่มีต่อความจริงทางสังคม และประเด็นปัญหาต่างๆ ตลอดจนแนวทางออกต่างๆ</p>	
--	--

ที่มา: Dekaron (2000) และ Shingha (2001) (อ้างถึงใน ปาริชาต สถาปิตานนท์และคณะ, 2549 : 53)

จากตารางสรุปว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการสื่อสารในแนวระนาบ ที่จะให้ความสำคัญในการปรึกษาหารือร่วมกัน ตั้งแต่การรับรู้ ความเข้าใจ การตัดสินใจ ดำเนินการร่วมกัน ติดตามผลที่เกิดขึ้นร่วมกัน โดยอาศัยระยะเวลายาว และต้องมีความเท่าเทียมกันของสมาชิก ซึ่งนำไปสู่ความรู้สึกร่วมกันที่เป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน และเกิดสำนึกและความรับผิดชอบร่วมกัน ในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน

สรุปว่าจากการศึกษา แนวคิดการมีส่วนร่วม และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งหัวใจของกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมได้แก่ กระบวนการร่วมกันคิด ร่วมรับฟัง เคารพในความคิดของกันและกัน ตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ของสมาชิกในชุมชน ตลอดจนร่วมกันค้นหาแนวทางและตัดสินใจร่วมกัน ซึ่ง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในสังคมจะนำไปสู่การเกิดสำนึกเชิงสาธารณะร่วมกัน และเพื่อนำไปสู่การพัฒนาเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ดีขึ้น สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนผู้รับฟังรายการ

2.6 แนวคิดผลกระทบสื่อมวลชน

ผลกระทบสื่อมวลชนนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขทางสังคมต่างๆ ในบางช่วงสังคมเชื่อว่าสื่อมีอิทธิพลก่อให้เกิดผลกระทบมาก ในขณะที่บางช่วงกลับเชื่อว่าสื่อไม่มีอิทธิพลหรือผลกระทบต่อสังคมมากนัก การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับทัศนคติและความเชื่อในเรื่องผลกระทบของสื่อเป็นส่วนหนึ่งที่มาจากความเชื่อทางสังคมและผลกระทบจะเกิดขึ้นจริงจากการทำงานของสื่อ

ผลการสื่อสารที่เกิดขึ้นหลังจากการสื่อสารระหว่างบุคคลกับเหตุการณ์ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยตรงของการสื่อสารไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม (ศิริชัย ศิริกาเยะ และกาญจนา, 2531:268-289)

อำนาจของสื่อ หมายถึง สักยภาพหรือโอกาสที่เป็นไปได้ที่สื่ออาจจะมีพลังในอนาคตเมื่ออยู่ภายใต้เงื่อนไขต่างๆ

กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มที่มีความคิดและวิจารณ์ในการไตร่ตรอง พวกนี้จะทำการตรวจสอบความถูกต้องจากข่าวสาร พวกเขาจะเปิดวิหิตูฟังตอนต่อไป และพบว่าเป็นเรื่องเล่าตลกในวันฮาโลวีนเท่านั้น

ข้อสรุปการศึกษาพบว่า ปังเจกบุคคลได้รับอิทธิพลจากสื่อมวลชนน้อยกว่าผู้ส่งสารที่เป็นผู้นำความคิด(Opinion Leader) เช่นกลุ่มที่ 2 ที่ได้รับฟังข่าวสารจาก เพื่อนบ้านและเชื้ทัศน์ที่การที่บุคคลจะได้รับผลกระทบมากน้อยจากสื่อมวลชนนั้น มีตัวแปรที่เข้ามาเกี่ยวข้อง คือ ลักษณะบุคลิกภาพของผู้รับสาร เป็นคนหัวอ่อน หรือ คนง่าย จี้กั้วหรือไม่สถานะของสื่อมวลชนในการสร้างผลกระทบ ไม่ได้เป็นสาเหตุหลัก(Cause) ของการก่อให้เกิดผลกระทบ หากเป็นเพียงปัจจัยเสริมหรือตัวแปรเท่านั้น

Mc.Luhan (1962) (อ้างถึงใน พีระ จิร โสภณ, 2548 :10-86) เป็นนักทฤษฎีกลุ่มเทคโนโลยี เป็นตัวกำหนดที่ทำงานอยู่ในสำนักโทรอนโต มองเห็นว่า เทคโนโลยีช่วยยับยั้งขยายประสบการณ์ของมนุษย์ให้กว้างออกไป โดยเน้นการวิเคราะห์ประสบการณ์ของปังเจกบุคคล โดยมี การหาคำตอบจากความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสื่อ กับประสบการณ์ด้านการผัสสะ (Sense) ของมนุษย์จาก การเห็น การได้ยิน และการสัมผัส ในกาละและเทศะต่างๆ

ในที่นี้ยกการศึกษาจากสื่อวิหิตูที่ทำให้บุคคลได้ในรูปแบบสื่อเสียงวิหิตูทำให้ได้ยินเสียงกับเรื่องราวที่อยู่ไกลตัว โดยเฉพาะสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้ยับยั้งประสบการณ์ของมนุษย์ออกไปอย่างกว้างมากมาย จนราวกับว่าทำให้ คนจำนวนมาก สามารถรับรู้เรื่องที่ไหนก็ได้(Space) ภายในเวลาที่รวดเร็ว (Time) การเกิดขึ้นของการกระจายเสียง ทำให้คนที่อยู่ห่างจากเหตุการณ์นับหลายกิโลเมตรได้เห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงจริง ช่วงเวลาจริง (Real Time) พัฒนาการของเทคโนโลยี การสื่อสารในยุคปัจจุบัน ไม่อาจปิดกั้นประสบการณ์ของมนุษย์อีกต่อไป

“ด้วยลักษณะธรรมชาติของสื่อวิหิตูกระจายเสียง เช่น การสื่อสารด้วยเสียงเพียงอย่างเดียว การเข้าถึงผู้ฟังได้ง่าย การแพร่กระจายสู่ผู้ฟังอย่างรวดเร็ว การเป็นสื่อราคาถู ความไม่จำกัดทางด้านการอ่านออกเขียนได้ในกรรับรู้สื่อ การสร้างจินตนาการได้ไม่รู้จกจบสิ้น เหล่านี้ล้วนเป็นคุณสมบัติที่ทำให้วิหิตูเป็นสื่อที่ยังคงอิทธิพลกับผู้ฟังเป็นระยะเวลานาน ดังนั้นผลกระทบของวิหิตูที่มีต่อผู้ฟังและสังคมกล่าว ” (อุบลรัตน์ ศิริวุศักดิ์, 2550:425) คือ

วิหิตูกับปังเจกบุคคล

1) วิหิตูหันเหผู้ฟังจากปัญหาและความวิตกกังวลต่างๆด้วยเรื่องผ่อนคลายและความบันเทิง อีกทั้งยังช่วยคลายเหงา และเป็นเพื่อนกับผู้ฟังตลอดเวลา

2) วิหิตูตอบสนองความกระหายใคร่รู้ของผู้ฟังด้วยการนำเสนอเรื่องที่น่าสนใจต่างๆทั้งที่เป็นข่าวท้องถิ่นข่าวในประเทศ และข่าวต่างประเทศ

3) วิทยุช่วยสร้างความหวังและแรงบันดาลใจให้กับผู้ฟังที่รู้สึกหดหู่และพร้อมจะมีวิทยุเป็นเพื่อน

4) วิทยุแก้ปัญหาให้กับผู้ฟังที่ต้องการข่าวสารหรือคำแนะนำทั้งการให้ข้อมูลทางตรงและทางอ้อม

5) วิทยุเสริมสร้างประสบการณ์ส่วนตัวของผู้ฟังด้วยการเสนอเรื่องราวแปลกใหม่และสนองความต้องการในเรื่องการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ

6) วิทยุสะท้อนให้เห็นถึงภาพความสัมพันธ์ระหว่างผู้ฟังด้วยกันและสานสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นยิ่ง

7) วิทยุกำหนดพฤติกรรมทางสังคมสร้างมาตรฐานการดำเนินชีวิตต่างๆ รวมถึงแบบแผนทางสังคมให้สำหรับผู้ฟัง

8) วิทยุเสนอทางเลือกสำหรับการตัดสินใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านการนำเสนอข้อมูลและข่าวสารที่ปราศจากอคติ เช่นการวิเคราะห์เจาะลึกต่างๆ

วิทยุกับสังคม มีดังนี้

1) วิทยุเปรียบเสมือนตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่ผู้ฟังกระตุ้นเร้าให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน และเพิ่มความตระหนักในประเด็นทางสังคมต่าง ๆ

2) วิทยุให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับงานสินค้าและบริการแก่ผู้ฟัง

3) วิทยุแสดงบทบาทเฟื้อระวังสังคม รูปแบบรายการข่าว วิเคราะห์ข่าว สารคดีและสนทนาเป็นลักษณะหนึ่งในการทำหน้าที่ต่อสังคมของวิทยุ

4) วิทยุช่วยให้ข้อตกลงและเงื่อนไขทางการเมืองต่าง ๆ สามารถพัฒนาต่อไป วิทยุยังช่วยกำหนดประเด็นโต้แย้งทางสังคมและการเมืองโดยการเสนอวาระและทางเลือกสำหรับการปฏิบัติต่าง ๆ

5) วิทยุช่วยกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลในการสร้างสำนึกร่วมกัน การรณรงค์สร้างสำนึกร่วมกัน การรณรงค์สร้างจิตสำนึกการมีส่วนร่วมในประชาธิปไตยวิทยุมีส่วนช่วยชำระไว้ซึ่งงานศิลปวัฒนธรรมด้วยการเป็นเวทีให้กับผู้สร้างสรรค์ผลงานต่าง ๆ

6) วิทยุสร้างความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับกลุ่มคนในการพัฒนาความตระหนักถึงการเป็นส่วนร่วมของสังคม

7) วิทยุระดมพลังจากสาธารณะและบุคคลในการแก้วิกฤตต่าง ๆ

สรุปว่าจากการศึกษาแนวคิดผลกระทบสื่อมวลชน สอดคล้องกับงานวิจัย การสื่อสารเพื่อสะท้อนเรื่องราวทุกข์ผ่านรายการวิทยุสาธารณะร่วมด้วยช่วยกัน ซึ่งถือว่าผลกระทบของสื่อมวลชนที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางสะท้อนปัญหาต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือผู้ที่รับผิดชอบ

โดยตรงนั้น จะเกิดขึ้นได้จากการทำงานจริงของรายการวิทยุสาธารณะร่วมด้วยช่วยกัน ซึ่งถือว่า สื่อวิทยุเป็นสื่อที่อยู่ใกล้ชิดกับผู้ฟัง สามารถตอบสนองผู้ฟังทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม ในปัจจุบันสื่อวิทยุมีบทบาทในการเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความสัมพันธ์เชิงสังคมวัฒนธรรมได้มาก เช่น บทบาทของสถานีวิทยุ จส.100 (2534) และ สวพ.91 ในการเสนอข่าวสารการจราจร และ วรรณคดีให้ผู้ใช้รถใช้ถนนมีน้ำใจต่อกัน รายการร่วมด้วยช่วยกัน เอฟเอ็ม 99.5 (2553) เป็นสื่อท้องถิ่นของกรุงเทพมหานครประสานการมีส่วนร่วมของชีวิตคนเมืองนับล้านคนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ เป็นต้น สื่อวิทยุจึงคงมีความสำคัญและมีผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อผู้ฟังในท่ามกลางบริบทสังคมที่สื่อสารมวลชนมีการแข่งขันกันมาก และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จิระวรรณ ตันกรานันท์ (2542) ศึกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมและบทบาทผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิทยุชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขามีความสนใจที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชน แม้ว่าจะยังไม่มี ความเข้าใจในรายละเอียดของการดำเนินการที่ชัดเจน โดยมีแนวคิดที่จะมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การส่งข่าวประชาสัมพันธ์ในรายการ การเป็นผู้ดำเนินรายการ การร่วมเป็นคณะกรรมการบริหาร การร่วมเป็นคณะกรรมการผลิตรายการ จนถึงการจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงของชุมชนเอง จากการศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิทยุชุมชน จ.แม่ฮ่องสอนพบว่า ผู้นำชุมชนทุกคนมีบทบาทอย่างมาก ทั้งในด้านการให้ความรู้ และการระดมความคิดเห็นจากสมาชิกชุมชน รวมทั้งการวางแผนจัดการวิทยุชุมชน ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการจัดการวิทยุชุมชนนั้น ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาแสดงความเห็นตรงกันว่า ปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายในการจัดการเป็นปัญหาอันดับหนึ่ง ตามด้วยปัญหากฎหมาย ปัญหาความมั่นคงปลอดภัย และปัญหาความรู้ความชำนาญ ซึ่งได้เสนอแนวทางแก้ไขว่า ในเรื่องค่าใช้จ่ายนั้น อาจต้องให้ส่วนราชการให้การสนับสนุน ส่วนปัญหากฎหมายนั้นเป็นเรื่องที่สามารถทำการศึกษาเพิ่มเติมได้ เช่นเดียวกับปัญหาความรู้ความชำนาญ ส่วนปัญหาความมั่นคงปลอดภัยนั้น เป็นปัญหาด้านชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดน ดังนั้นในการจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงชุมชนต้องพิจารณาพื้นที่ที่ไม่ห่างไกลมากเกินไป สำหรับการศึกษาค้นคว้าความคิดเห็นของสมาชิกชุมชนจากการสนทนากลุ่ม พบว่าสมาชิกชุมชนส่วนใหญ่ไม่เคยรู้เรื่องการจัดการวิทยุชุมชนมาก่อน แต่ถ้าให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชน ก็สนใจที่จะเป็นผู้ดำเนินรายการ โดยเห็นว่าควรจะมีค่าตอบแทนให้ด้วย

ทิวพร แสนเมืองจีน (2543) ศึกษา เรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนโดยผ่านรายการวิทยุชุมชน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมา

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดของรายการวิทยุชุมชน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมาเกิดจากนโยบายกรมประชาสัมพันธ์ ที่ให้สถานีวิทยุในท้องถิ่นดำเนินโครงการนำร่องรายการวิทยุชุมชน เพื่อตอบสนองนโยบายรัฐคือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 และนโยบายรัฐบาลในส่วนของโครงสร้างการดำเนินงานมีคณะกรรมการวิทยุชุมชน 2 ชุด เป็นผู้รับผิดชอบ โดยการกระตุ้นและสนับสนุนของเจ้าหน้าที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมา จากการศึกษาที่พบว่าการมีคณะกรรมการ 2 ชุดมีปัญหาในการทำงานอย่างมาก การมีคณะกรรมการวิทยุชุมชนเพียงชุดเดียวน่าจะดีกว่า และมาจากการสรรหาของประชาชนโดยตรงเพื่อความมีอิสระและประชาชนยอมรับให้เป็นตัวแทนที่แท้จริง การดำเนินงานวิทยุชุมชนพบว่าประชาชนเข้าถึงสื่อในลักษณะติดตามรับฟังด้วยเห็นประโยชน์ของรายการต่อการดำเนินชีวิต การแจ้งข่าวสาร การแสดงความคิดเห็นและร้องทุกข์ ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการผลิตรายการและวางแผน ส่วนการบริหารจัดการด้วยตนเองของประชาชนในการดำเนินงานรายการวิทยุชุมชนยังไม่สามารถทำได้

วีระวรรณ ยังกิจการ (2545) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหา "รายการวิทยุเพื่อชุมชน" ของจังหวัดน่าน

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบรายการของรายการวิทยุเพื่อชุมชนของจังหวัดน่านเป็นรูปแบบนิเทศสารทางอากาศและรูปแบบรายการสัปดาห์ เนื้อหารายการเน้นการให้ข้อมูลข่าวสารในท้องถิ่น ให้ความรู้ด้านการเกษตร การประกอบอาชีพ สุขภาพ สิ่งแวดล้อมการศึกษา วัฒนธรรม ท้องถิ่น กฎหมาย เศรษฐกิจ ปัจจัยเชิงโครงสร้างในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหา แบ่งออกเป็น 2 ปัจจัย คือ 1) ปัจจัยภายในสถานี คือ นโยบายของกรมประชาสัมพันธ์ซึ่งงบประมาณ และบุคลากรของสถานี 2) ปัจจัยภายนอกสถานี คือ ภูมิประเทศ ประชากรวัฒนธรรม อาชีพ ศาสนา เศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ทางสังคม วิถีชีวิต การรวมกลุ่ม การศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนพบว่าประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในรายการ โดยการโทรศัพท์ ส่งจดหมาย บอกผ่านผู้ดำเนินรายการเข้ามาในรายการ และในฐานะผู้ผลิตในทุกชั้นตอนตั้งแต่การกำหนดประเด็นเนื้อหาประจำวัน จนถึงการผลิตรายการและออกอากาศ ส่วนการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายบริหารรายการวิทยุชุมชนนั้นคณะกรรมการบริหารชมรมวิทยุชุมชนคนเมืองน่านเป็นผู้กำหนดให้สมาชิกดำเนินรายการภายใต้กรอบของคณะกรรมการบริหารชมรมที่ตั้งไว้ การมีส่วนร่วมในการค้นหาความต้องการร่วมกันของคนในชุมชนต่อรูปแบบ เนื้อหาและวิธีการดำเนินงานของรายการวิทยุเพื่อชุมชน พบว่ารูปแบบและเนื้อหาที่ออกอากาศอยู่ในปัจจุบันได้ตอบสนองความต้องการของประชาชนในจังหวัดน่านแล้ว แต่วิธีการดำเนินงานรายการวิทยุเพื่อชุมชนนั้นประชาชนต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการ

ตั้งคณะกรรมการ หางบประมาณ หาสถานที่ตั้ง โดยการมีตัวแทนของแต่ละชุมชนเข้าร่วมในการบริหารจัดการมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

จงเพชร จันทร์ลา (2546) ศึกษาเรื่อง ผลกระทบและแนวโน้มการจัดรายการหมอกฎหมายทนายชาวบ้าน ในโครงการวิทยุชุมชนร่วมด้วยช่วยกันจังหวัดเชียงราย

ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลทุกคนมีทัศนคติที่ดีต่อรายการหมอกฎหมายทนายชาวบ้าน ทั้งผู้ดำเนินรายการ ด้านเนื้อหา ด้านรูปแบบรายการ โดยเห็นว่า มีความรู้ ความสามารถ น่าเชื่อถือ เลื่อมใส ไว้วางใจ มีความสามารถในการเจรจาซักถาม ชวนพูดคุย เป็นกันเอง และกระตือรือร้นในการตอบปัญหา การช่วยแก้ปัญหาผู้ฟัง เนื้อหาครอบคลุมหลากหลาย ฟังได้ทุกเพศวัย ด้านรูปแบบรายการชวนติดตาม ไม่ก่อให้เกิดความเครียด สามารถเรียนรู้และนำไปพัฒนาตนเองได้

ส่วนผลที่ได้รับ สามารถเปลี่ยนแปลงนิสัยจากคนว่าความให้ใจเย็นลงได้ ทำให้เป็นคนกล้า มั่นใจตนเอง มองโลกในแง่ดี รู้สิทธิหน้าที่ของตนเอง และผู้อื่นตามกฎหมายทำให้เกิดการละเมิดสิทธิผู้อื่น และป้องกันมิให้ผู้อื่นละเมิดสิทธิตนเองและทำให้มีความรู้กฎหมาย ได้รับการยอมรับ และเป็นที่เชื่อถือจากสังคมและคนใกล้ชิด ด้านการนำไปใช้จริงในสังคมยังพบว่าสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้แก้ปัญหาดตนเองและแนะนำคนใกล้ชิด รวมทั้งปรับปรุงกิจการงานอาชีพที่ทำได้ และส่งผลให้เกิดสำนึกรับผิดชอบช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม

แนวโน้มการจัดรายการหมอกฎหมายทนายชาวบ้าน พบว่ายังคงอยู่ในความนิยมของผู้ฟัง โดยด้านผู้ดำเนินรายการพบว่า มีผู้ฟังบางส่วนที่ยังยึดติดกับผู้ดำเนินรายการมากกว่าเนื้อหาของรายการ โดยเห็นว่าแม้เนื้อหาดีแต่หากเปลี่ยนผู้ดำเนินรายการ ก็อาจส่งผลให้เลิกฟังได้ แนวโน้มด้านเนื้อหาแนวโน้มผู้ฟังยังต้องการให้เพิ่มเนื้อหา และสอดแทรกกฎหมายที่เกี่ยวข้องตามสถานการณ์เพื่อความทันสมัย และทันต่อเหตุการณ์ โดยเห็นว่าเพื่อมิให้ผู้ฟังพลาดโอกาสจึงควรประกาศให้รู้ล่วงหน้า

พิทักษ์ศักดิ์ ทิศาภาลัย (2546) ศึกษาเรื่อง การจัดการภาวะวิกฤตของรายการวิทยุสาธารณะ กรณีศึกษารายการร่วมด้วยช่วยกัน

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการจัดการภาวะวิกฤตของรายการวิทยุร่วมด้วยช่วยกัน คือ การเปิดสายรับแจ้งเหตุตลอด 24 ชั่วโมง เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล โทรศัพท์แจ้งเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสังคม หรือชีวิตความเป็นอยู่ได้โดยไม่จำกัดประเด็นปัญหาโดยมีเจ้าหน้าที่รายการนำประเด็นปัญหาเหล่านั้น ออกอากาศพร้อมทั้งประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้รับทราบและนำไปสู่การช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาทั้งนี้รูปแบบการจัดการภาวะวิกฤตดังกล่าว ต้องส่งเสริมให้ทุกส่วนในสังคมเอาใจใส่ซึ่งกันและกันและร่วมมือกันแก้ไขปัญหา

นอกจากนี้ประโยชน์ที่สาธารณชนได้รับจากการภาวะวิกฤตของรายการวิทยุร่วมด้วยช่วยกัน คือได้ประสบการณ์ รับรู้วิธีรับมือแก้ไขปัญหาต่างๆ หากเกิดขึ้นกับตนเอง และรับรู้วารายการวิทยุร่วมด้วยช่วยกัน เป็นที่พึ่งให้กับสังคมได้ ส่วนผลกระทบ(ด้านบวก)ของการจัดการภาวะวิกฤตที่มีต่อองค์กรคือ รายการวิทยุร่วมด้วยช่วยกัน เป็นที่เชื่อถือ ประชาชน ศรัทธาหวังไว้ เป็นที่พึ่ง ส่วนด้านผลกระทบ(ด้านลบ) คือ รายการวิทยุร่วมด้วยช่วยกัน เป็นที่คาดหวังของประชาชนมากเกินไป คิดว่าทีมงานจะช่วยจัดการปัญหาให้ได้ทุกเรื่อง

พิมพ์พรณ อินทรพิมล(2548) ศึกษาเรื่อง วิธีการสื่อสารของสถานีวิทยุชุมชนและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาชุมชนบ้านจำรุง อ.แกลง จ.หวัดระยอง

ผลการศึกษาพบว่า 1. วิธีการสื่อสารของผู้ดำเนินรายการ ประกอบด้วย 1) รูปแบบการสื่อสาร ได้แก่ การสื่อสารสองทาง และลักษณะการใช้ภาษาแบบกึ่งทางการ 2) ภาษาที่ใช้ ได้แก่ ภาษาระยอง, ภาษากลาง และภาษาอีสาน 3) ความน่าสนใจของการนำเสนอ ได้แก่ การพูดไปเรื่อยๆ เพลงพื้นบ้าน กลอน สปอดประกอบรายการ การสัมภาษณ์ผู้ร่วมรายการ และความตลกขบขัน

2. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของผู้ฟังรายการ พบว่า 1) ผู้ฟังมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร ได้แก่ การใช้โทรศัพท์ การเข้าไปพูดคุยในขณะที่ออกอากาศ และการบอกผ่านผู้ดำเนินรายการ 2) ผู้ฟังมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง /ผู้ผลิต /ผู้ร่วมผลิต ได้แก่ ผู้ฟังเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสาร ผู้ฟังเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิตหรือผู้ดำเนินรายการ และผู้ฟังเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมผลิต 3) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ได้รับการเผยแพร่ผ่านทางวิทยุชุมชนบ้านจำรุง ได้แก่ การมีส่วนร่วมในชั้นช่วยงานทั่วไป และการมีส่วนร่วมในชั้นวางแผนกำหนดรูปแบบกิจกรรม

3. ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานของสถานีวิทยุชุมชนที่ส่งผลต่อการฟังวิทยุชุมชนบ้านจำรุง ได้แก่ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ การเป็นสื่อกลางในชุมชน การได้รับประโยชน์ วิทยุชุมชนเป็นเรื่องใกล้ตัว ผู้ดำเนินรายการเป็นคนในชุมชน ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อวิทยุชุมชน และรายการของสถานีวิทยุชุมชนสอดคล้องกับอาชีพและวิถีชีวิตของคนในชุมชน ปัจจัยอื่นที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ได้รับการเผยแพร่ผ่านทางวิทยุชุมชนบ้านจำรุง ได้แก่ ความรู้สึกที่วิทยุชุมชนเป็นของคนในชุมชนอยากช่วยเหลือเป็นการตอบแทนความสามัคคีในชุมชน ผู้นำชุมชน และความต้องการให้สถานีวิทยุชุมชนบ้านจำรุงและชุมชนเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น

กิติกรม เกษมศรี (2549) ศึกษาเรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ของ City Radio FM.96.0

ผลการศึกษาพบว่า City Radio FM.96.0 มีภารกิจและการปฏิบัติงานกำลังกับวิทยุเพื่อการพัฒนาถึงแม้ว่าจะมีเป้าหมายงานในการพัฒนาชุมชนผ่านทาง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเหมือนกันก็ตาม กลุ่มผู้ฟัง ไม่มีคุณสมบัติพิเศษที่ชี้เฉพาะลงไป ผู้ฟังส่วนใหญ่เลือกที่จะมีส่วนร่วม

ทางโทรศัพท์ ซึ่งเป็นเพียงการมีส่วนร่วมระดับหนึ่งเท่านั้น (นั่นคือ ระดับของการแลกเปลี่ยนข้อมูล เมื่ออ้างถึงยุทธวิธีการสนับสนุนงานทั้ง 5 วิธี แล้ว City Radio FM.96.0 บรรลุเพียงแค่ 2 ระดับของการมีส่วนร่วมเท่านั้น ได้แก่ การแลกเปลี่ยนข้อมูลและการเข้าร่วมกิจกรรม กลุ่มผู้ฟังมีความพอใจอย่างมากในการดำเนินงานในภาพรวมของโครงการรณรงค์ การบรรเทาทุกข์และงานพิเศษต่างๆ ที่จัดขึ้น ถึงแม้ว่า City Radio Fm.96.0 จะประสบความสำเร็จในการมีส่วนร่วมของผู้ฟัง แต่ควรที่จะปรับปรุงยุทธวิธีการสนับสนุน งานทั้งหมด เช่น เว็บไซต์ ศูนย์ข้อมูล และหนังสือพิมพ์เพื่อให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมและสร้างเครือข่ายมากขึ้น

นิชากา แก้วประดับ (2553) ศึกษาเรื่อง บทบาทสื่อมวลชนในการสร้างจิตสำนึก

สาธารณะ: กรณีศึกษา สถานีวิทยุร่วมด้วยช่วยกัน เอฟเอ็ม 96.0 เมกกะเฮิร์ตซ์

ผลการวิจัยพบว่า 1.ด้านแนวคิด นโยบาย สถานีวิทยุร่วมด้วยช่วยกันเป็นองค์กรที่จัดตั้งโดยกลุ่มบริษัทในเครือของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ที่มีนโยบายเริ่มต้นเพื่อมุ่งมั่นที่จะเป็นสื่อกลางในการสร้างสำนึกชุมชน และสำนึกสาธารณะ ส่งเสริมให้คนในสังคมมีความรัก มีน้ำใจต่อทั้งในระดับปัจเจก และระดับองค์กร เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหา หรือบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนได้อย่างรวดเร็วและเป็นรูปธรรม เป็นสื่อกลางในการรณรงค์ให้ความข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ เพื่อให้ประชาชนเกิดความเข้าใจที่ถูกต้องในการทำความคิด ว่าไม่ใช่ “เรื่องน่าอาย”

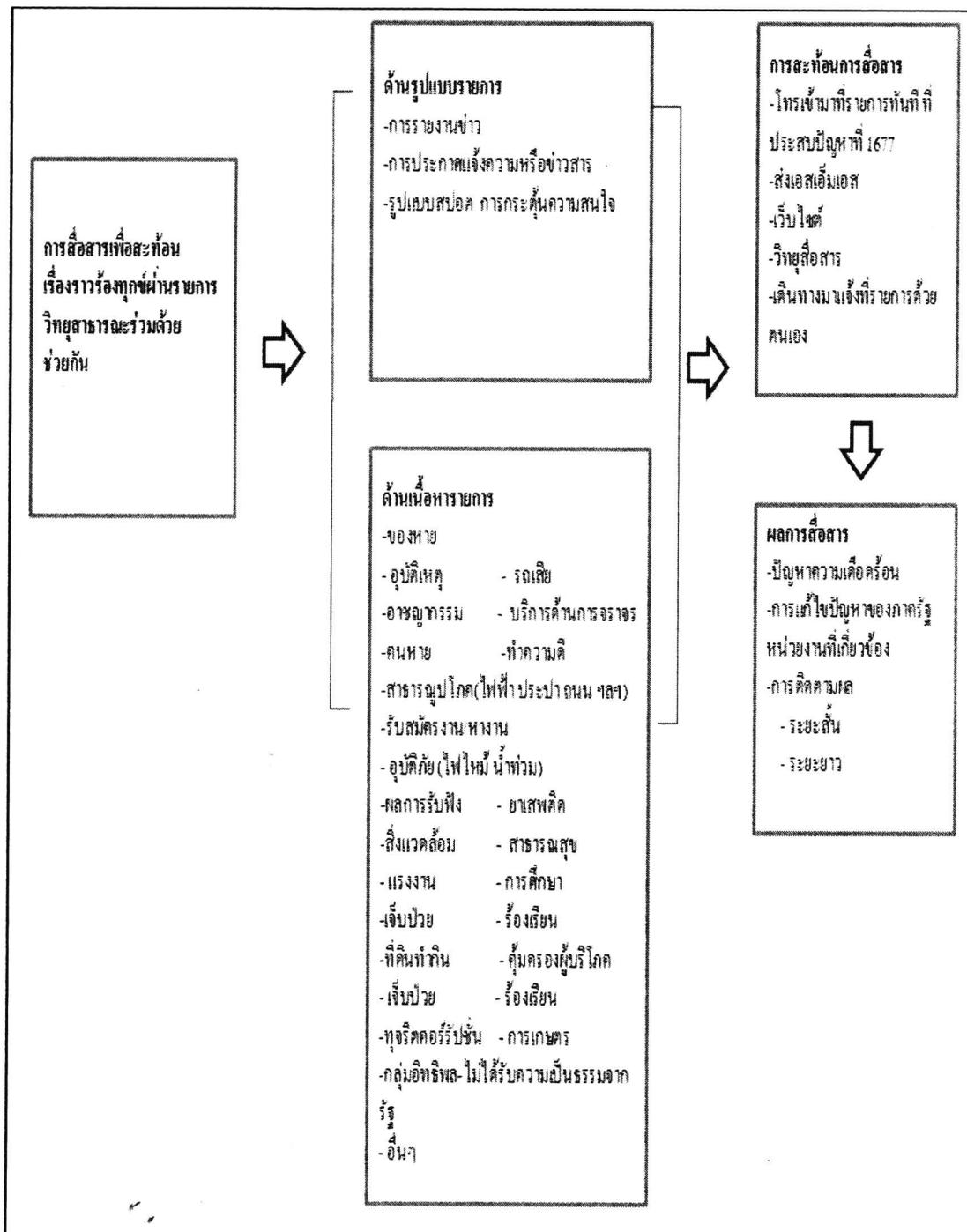
2.ด้านการบริหารจัดการ สถานีวิทยุร่วมด้วยช่วยกันเป็นองค์กรที่เน้นการส่งเสริมการทำความดี โดยไม่หวังผลตอบแทนแล้ว มีความตั้งใจ ทুমเท และใส่ใจกับปัญหาทุกเรื่อง และยังมีพันธมิตรหลากหลายองค์กรจำนวนมาก ที่พร้อมจะให้ความร่วมมือช่วยเหลืออย่างเต็มที่ สอดคล้องกับหลักการทำงานที่ว่า ‘ทุกเรื่องต้องมีคำตอบ’ การจัดรูปแบบรายการแบบ non format และเปิดโอกาสให้ประชาชนโทรศัพท์เข้ามาขอความช่วยเหลือ ทำให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินรายการอย่างมาก และส่งผลให้สถานีวิทยุร่วมด้วยช่วยกันประสบความสำเร็จในการจัดรายการวิทยุเพื่อสร้างจิตสำนึกสาธารณะอย่างมาก

3.บทบาทของในการสร้างจิตสำนึกสาธารณะของสถานีวิทยุร่วมด้วยช่วยกัน สถานีวิทยุร่วมด้วยช่วยกันเน้นการการรณรงค์สร้างจิตสำนึกสาธารณะผ่านบทบาทการนำเสนอข้อมูลข่าวสารเป็นหลัก รองลงมาคือการประสานสัมพันธ์ การรณรงค์ทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ การสร้างความต่อเนื่องทางสังคม และการให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกในสังคม ตามลำดับ และยังได้ทำหน้าที่เพิ่มเติมที่มากกว่าความเป็นสื่อ คือรับบริจาคเงินและความช่วยเหลือทั้งเงินและสิ่งของ โดยเป็นสื่อกลางระหว่างผู้ที่เดือดร้อนและผู้ที่ต้องการให้ความช่วยเหลือ ได้อย่างรวดเร็ว การวิจัยครั้งนี้ยังพบว่า ประชาชนได้นำเรื่องส่วนตัวออกมาสู่พื้นที่สาธารณะจำนวนมาก เป็นการสะท้อนถึงความไว้วางใจของผู้ฟังที่มีต่อสถานีวิทยุร่วมด้วยช่วยกันอย่างชัดเจน สิ่งที่น่าสนใจอีกประการคือ

เรื่องการทำความคิด ที่สถานีวิทยุร่วมด้วยช่วยกันยังได้ชื่นชมผู้ทำความคิดอย่างต่อเนื่อง เป็นการกระตุ้นให้ผู้ฟังรายการ และประชาชนทำความดีมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ในด้านของกระบวนการสื่อสารยังพบว่า สถานีวิทยุร่วมด้วยช่วยกันได้สร้างปรากฏการณ์ใหม่ในกระบวนการสื่อสารคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในรายการในฐานะผู้ส่งสารในฐานะ ‘ตัวจริง เสียงจริง’ ซึ่งทำให้การจัดรายการของสถานีวิทยุร่วมด้วยช่วยกันมีพลังมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะการวิจัย เพื่อประโยชน์ในการสร้างจิตสำนึกสาธารณะของสื่อมวลชน ดังนี้ 1.เครือข่ายสื่อเพื่อสาธารณะ ทั้งสถานีวิทยุร่วมด้วยช่วยกัน จส.100 และสวพ. 91 ควรร่วมมือกันสร้างเครือข่ายระดับชาติ เพื่อให้การทำงานเกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น 2.ควรขยายรายการเช่นนี้ไปยังวิทยุกระจายเสียงเครือข่ายอื่น ๆ รวมถึงสถานีวิทยุโทรทัศน์ด้วย เพื่อกระจายแนวคิดการสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้ประชาชนอย่างกว้างขวางและมีพลัง 3.ควรมีการฝึกอบรมอาสาสมัครร่วมด้วยช่วยกันในการปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างมีระบบ แบบแผน และต่อเนื่อง

ผู้ศึกษามีกรอบแนวคิด เรื่องการสื่อสารเพื่อสะท้อนเรื่องราวร้องทุกข์ผ่านรายการวิทยุสาธารณะร่วม ด้วยช่วยกันมีดังนี้

ภาพที่ 2.2 กรอบแนวคิด